

Bogdándi Zsolt

A kolozsmonostori konvent fejedelemség kori levélkeresői

Az erdélyi hiteleshelyek fejedelemség kori történetének kutatója rövid idő alatt megállapíthatja, hogy az egyik jelentős és talán legjellegzetesebb, a magyar történelmet hosszú időn keresztül végigkísérő intézmény szakirodalmá egy összefoglalás sommás fejezetéből és néhány rész tanulmányból, illetve forrásközlésből áll.¹ Az utóbbi évtizedekben megjelent tanulmányok is többnyire a középkori vagy inkább kora középkori oklevéladó tevékenységet tárgyalják, annak ellenére, hogy a neves középkorkutató Borsa Iván már tíz éve figyelmeztetett, „nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy Mohács után még három és egynegyed századon át működtek a hiteleshelyek”, Papp László pedig nem juthatott el a leleszi levéltárba (és az erdélyi anyagot sem kutatta), enélkül pedig átfogó hiteleshelyi levéltártörténetet írni nem lehet és nem is szabad.²

A kialakuló Erdélyi Fejedelemség területére három, már évszázadok óta hiteleshelyi tevékenységet folytató egyházi intézmény került: a gyulafehérvári székhelyű erdélyi káptalan, a kolozsmonostori konvent és a váradi káptalan. Mindhármuk középkori oklevéladó tevékenysége részben már feldolgozott, de egyik esetben sem terjedt ki a kutatás a fejedelemség kori működésre.³ Egyedül a váradi káptalan esetében hivatkozhatunk a források hiányára, a vár 1660. évi elfoglalása után a káptalani levéltár elpusztult, de a kiadott oklevelek alapján itt is kísérletet tehetnénk a hiteleshelyi tevékenység feldolgozására (van már erre is példa), a másik két hiteleshely levéltára azonban, a Magyar Országos Levéltár őrizetében, csonkán ugyan, de létezik és kutatható.⁴ Ezen intézmények újkori történetének feldolgozása, az általuk termelt protocollumanyag jelentős részének közzététele megoldható, ugyanakkor sürgető feladat, hiszen e munkák által az erdélyi jog- és intézménytörténetre vonatkozó ismereteink nagymér-

A tanulmány az MTA Határon Túli Magyar Tudományos Ösztöndíj-program támogatásával készült.

¹Papp László az erdélyi hiteleshelyek újkori működéséről alapjában véve helytálló, de részleteiben kiegészíthető megállapításait úgy vonta le, hogy az erdélyi hiteleshelyi levéltárak anyagát nem használta. Papp László: *A hiteleshelyek története és működése az újkorban*. Palaestra Calasanciana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől. 14. szám. Bp. 1936. 5, 56–68, 108–117. Kiss András alapos tanulmánya lényegében a román kutatók tájékoztatását szolgálta. Lásd Andrei Kiss: *Locurile de adevire din Transilvania in timpul secularizării lor*. Revista Arhivelor 1/1994. 58–67. A hiteleshelyek működésére vonatkozó forrásokból előbb Jakó Zsigmond, majd Sunkó Attila közölt, utóbbi az egyik gyulafehérvári levélkereső életútját is bemutatta. Lásd Sigismund Jakó: *Instrucțiunile arhivistice ale oficiilor din Transilvania 1575–1841. Problema reorganizării arhivelor vechi din Transilvania*. Revista Arhivelor I (1958). nr. 1. 34–81. (A továbbiakban Jakó: *Instrucțiunile*). – Sunkó Attila: *A gyulafehérvári káptalan és a kolozsmonostori konvent levéltárának működésére vonatkozó iratok*. Lymbus 2003. 75–106. (A továbbiakban Sunkó: *A gyulafehérvári káptalan*). Uő: *Debreceni János életpályája. A Gyulafehérvári Káptalan levéltárosának élete, végrendeletének tükrében*. Fons IX (2002), 1–3. sz. 305–343.

²Borsa Iván: *A hiteleshelyekről*. = „Magyaroknak eleiről”. *Ünnepi tanulmányok a hatvanesztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szerk. Piti Ferenc. Szeged 2000. 106.

³Vekov, Károly: *Locul de adevire de la Alba Iulia (secolele XIII–XVI)*. Cluj-Napoca 2003.; Sipos Gábor: *A kolozsmonostori konvent hiteleshelyi működése*. = *Művelődéstörténeti tanulmányok*. Buk. 1979. 33–50. (A továbbiakban Sipos: *A kolozsmonostori konvent*); Varga Árpád: *A váradi káptalan hiteleshelyi működése*. = *Művelődéstörténeti tanulmányok*. Buk. 1980. 20–35.

⁴Részletes ismertetésüket lásd Trócsányi Zsolt: *Erdélyi kormányhatósági levéltárak*. Bp. 1973. 125–148. (A továbbiakban Trócsányi: *Kormányhatósági levéltárak*).

tékben bővülnének, és egyúttal megteremtődne az a forrásbázis, amely nélkül a történetírás továbblépni egyetlen területen sem képes.

Az alábbiakban a kolozsmonostori konvent fejedelemség kori (1700 előtti) tisztségviselőiről, a requisitorokról vagy magyar nevükön levélkeresőkről lesz szó. A feldolgozott korszakban többnyire káptalanoknak vagy konventeknek nevezték a hiteleshelyeken dolgozókat. A levélkeresők hivatástudata és felkészültsége határozta meg lényegében a hiteleshelyi tevékenység minőségét.

E tanulmány forrásainak nagy része a kolozsmonostori hiteleshelyi levéltár protocollumaiból, illetőleg a Miscellanea név alatt őrzött vegyes iratanyagából származik, az ott fellelt adatokat csak elvétele sikerült kiegészíteni a könyvészet alapján, illetőleg más családi, illetve városi (Kolozsvár, Beszterce) levéltárakban található adatokkal. A pályáívek megrajzolásában hiányosságai ellenére sokat segített Sunkó Attilának a két erdélyi hiteleshely levélkeresőiről összeállított „archontológiája”.⁵ Az általa ismert 21 kolozsmonostori levélkereső jegyzékét 14 újabb névvel sikerült kiegészíteni, illetve a requisitori tisztségviselésük időhatárait és a pályájukra vonatkozó adatokat tudtuk pontosítani.

Mielőtt rátérnénk a levélkeresők életrajzi adatainak időrend szerint való ismertetésére néhány, a jegyzék alapján levonható tanulságra hívjuk fel a figyelmet, és röviden felvázoljuk a kolozsmonostori hiteleshely fejedelemség kori történetét.

A kolozsmonostori konvent szekularizáció utáni hiteleshelyi tevékenysége több korszakra osztható. Tekintettel arra, hogy a hiteleshely „állami” intézményként működött, a levélkeresők javadalmazását pedig a fejedelem vállalta magára, mindig meghatározó tényező volt az, hogy a regnáló fejedelem szívügyének tekintette-e az immár „országos” levéltár egyes funkcióit is ellátó hiteleshelyek ügyét, illetőleg hogy a politikai-hadi helyzet lehetővé tette-e akadálytalan működésüket. Az egyházi javak „államosítását” követő kezdeti időszakban, a kialakulóban levő állami berendezkedésre jellemző bizonytalan politikai helyzetben a rendek csak azt tudták elérni, hogy a személyzet nélkül maradt hiteleshelyi levéltárak nem maradtak őrizetlenül, illetve hogy az ott található jogbiztosító iratanyag hozzáférhető legyen. Az 1575 végéig tartó átmeneti időszakban – melyben a hiteleshelyi tevékenység városi pecséttel megerősített másolatok kiállítására szorítkozott – a kolozsvári bíró viselt gondot a konvent levéltárára, melyet továbbra is Kolozsmonostoron, a sekrestyében tartottak. Szükség volt ehhez a „levélkeresői” munkához János deákra, aki már 1545-ben konventi nótárius volt, így a levéltárat is alaposan ismerte.⁶

A hiteleshelyek írásos szolgálatának világi alapon való újjászervezése csak a kezdeti zavaros idők elteltével, 1575 őszén következett be, amikor a káptalani és konventi requisitorokat instrukciókkal látták el, amelyek az újra kibővült, a külső hiteleshelyi tevékenységet is felölelő működésüket részletesen szabályozták. A hiteleshelyi levéltár új alapokon való megszervezése talán az akkori ítélmester, a könyvszerető, jogi ismeretekben jártas értelmiségi, Sulyok Imre nevéhez köthető.⁷ Ő volt az, aki Báthory István fejedelem megbízottjaként, Sombori László jogügyigazgató társaságában 1575 őszén, részletes ügyviteli utasítások kíséretében átadta az iratokat az újonnan kinevezett kolozsmonostori requisitoroknak, a fehérvári káptalan egyik le-

⁵ Sunkó Attila: *Levélkeresők. A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak archontológiája a XVI–XVII. században*. Fons 9. (2004) 2. sz. 277–328. (A továbbiakban Sunkó: *Archontológia*).

⁶ Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. I–II. Bp. 1990. 88–91. (A következőkben KmJkv)

⁷ Sulyok Imréről bővebben lásd Jakó Klára: *Leksei Sulyok Imre kancellárról. = Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kvár 2003. 191–207.

vélkeresőjét pedig ezen tisztre méltóbb íródeákjával, András deákkal váltotta fel.⁸ Ekkor az új személyzet kötelességévé tették, hogy az eredetiek változatlan őrzése mellett a teljes levéltári anyagot protocollumokba másolják be, és talán ugyanekkor szállították be a levéltári anyagot az egykori bencés apátsági épületből Kolozsvárra.

Az 1575. évi újjászervezés új korszakot nyitott a kolozsmonostori konventi hiteleshely történetében. A hiteleshely munkájának zavartalan menete ezentúl a kinevezett requisitorok hozzáállásától, felkészültségétől függött. Korábban a konventnek érdekében állott jól kiválasztani jegyzőjét, hiszen a hiteleshelyi tevékenység komoly többletjövedelmet jelentett az amúgy is tekintélyes birtokokkal rendelkező egyházi intézménynek. Ezentúl a fejedelem és a rendek határozták meg a hiteleshelyi levéltárak sorsát, az ő döntésük volt a megfelelő személyzet kijelölése. Az ekkor megállapított fizetés tisztes megélhetést biztosított a requisitorok számára. Mindegyikük évente 50 Ft készpénzt, 20 köböl búzát, két hordó bort, két vágódísznót kapott, melyhez egy dézsmakerület jövedelme járult.⁹ Ezek mellett komoly jövedelmet hozhattak a levelek kiállításáért megszabott illetékek,¹⁰ illetőleg az ügyfelektől alkalmanként kapott ajándékok, akárcsak a levélkeresők által időnként elvállalt más funkciók (vármegyei adószedő vagy jegyző) viseléséért járó sallariumok. Az 1575-ben kelt szabályozás szerint „miérthogy penig commune és egyaránt való az officium mind a három requisitor között: illik és szükséges, hogy mind a munkát egyaránt supportálják, s mind annak a hasznával egyaránt osztozzanak”.¹¹ Jövedelmeik mellett, hivatalviselésük fontosságának jeleként a hadi szolgálat alól is mentességet élveztek.¹²

A kolozsmonostori konvent levélkeresőiről összeállított jegyzékben 35 olyan személy neve szerepel, akik a szekularizációt követően a fejedelmi korszak végéig a hiteleshely kan-

⁸ Jakó: *Instructiunile* 56. A leváltott requisitorról, bizonyos Mihály papról semmilyen adat nem került elő, az újonnan kinevezett András deákot Jakó Sámsondi András kisebb kancelláriai íródeákkal azonosította.

⁹ Jakó: *Instructiunile* 56. Pálfi István konventi levélkereső 1654 után kelt felterjesztése szerint fizetésük régebben 60 Ft, jelenleg pedig fejenként 33 Ft, melyet a szamosújvári uradalom tisztjei csak nehezen adtak meg. Az ellentmondó adatokból arra következtethetünk, hogy az 50 Ft-ban megszabott juttatásuknak időnként csak egy részét kapták meg, illetve az eredeti összeget talán I. Rákóczi György idején 33 Ft-ra csökkentették. 1664-ben Szalárdi fizetése is ennyi volt. Lásd Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. Protocollumok. (A következőkben: KmProt). XXXVIII. 7^a–8^a. Sombori László tizedfőrendátor 1587–89 között keltezhető dézsmaelszámolásában a három kolozsmonostori requisitor összesen 90 Ft-al szerepelt. Az ugyancsak nehezen dönthető el, hogy ez a kiadás egy évre vagy esetleg hosszabb időre vonatkozik-e. Vö. Jakó Zsigmond: *Adatok a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához*. Erdélyi Történelmi Adatok V. 2. Kvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1945. 74.

¹⁰ Az 1640-es években egy tiltakozás kiállítása 2 Ft 97 dénárba, egy bevallás visszavonása pedig 1 Ft 48 dénárba került. – Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocollumok (a továbbiakban KápJegyz). 52. doboz. Habár az oklevelek kiállításának díját törvényben szabályozták, a gyakorlat azt mutatja, hogy a megszabott pénzösszegeknél gyakran többet kértek.

¹¹ Sunkó: *A gyulafehérvári káptalan* 86.

¹² Erre utal Bethlen István kormányzóknak 1620. november 29-én kelt utasítása Fehér vármegyéhez, amely ugyan a gyulafehérvári káptalanra vonatkozik, de ezen immunitással bizonyára mindhárom hiteleshely rendelkezett: „Miel hogy az Feyerwari requisitoroknak mind az eleot, s mynd ez mostani kegyelmes kiralyunk eo felsege itt ben leteben oly immunitasok volt, hogy myel az orzagh feyedelminek es utanna leweo gondwiseleoknek az minemew kezeonseghes orzagh szwkseges dolgai ugymint inventalas, foglalas vagy egyeb inquisitio es tiztekekz illendo szwkseges paranczyolatok érkeztek, es zolgalattyok s kimenetelek valamely fele kiwantatot, mingyarast ki menni es azt exequalni tartoztak, azon kiweolis az sacristiaban es orzagh lewelei keorwl valo vigyazasban es gondwiselesben zolgalattyok minden napon kivantatwan az hadban valo mentelre szwksegeskeppen menni se személyekrwl ne jozagokrul nem kenszeretettek.” KápJegyz III. 314–315.

celláriájában dolgoztak. Az ő munkájuk eredményeként keletkezett az a tekintélyes okleveles forrásanyag, illetőleg azok a protocollumkötetek, melyeknek feltárása és megismerése nélkülözhetetlen a kora újkori és újkori Erdély megismeréséhez. A jegyzékben szereplő személyek közül azok, akik 1575 előtt viselték a levélkeresői hivatalt, csak levéltárosként, őrzökként, hiteles másolatok kiállítóiként működtek, az utánuk következő hivatalnokok már a hiteleshelyi oklevelezés minden válfaját végezték, ideértve a külső hiteleshelyi tevékenységet is, bár az iktatások, határjárások, tanúvallatások végzésében a hiteleshelyek egyeduralma a szekularizáció után megszűnt.¹³ Az alábbiakban nem térünk ki az okleveles gyakorlatra és annak jellegére, csupán annak bemutatására szorítkozunk, hogy a levélkeresői munka milyen karriereket, anyagi és társadalmi érvényesülési lehetőségeket kínált, hol volt e szűk réteg helye a fejedelemség kori hivatalnok értelmiségiek körében.

A levélkeresőket többnyire a fejedelem jelölte ki, megbízatásuk pedig feltehetően életfogytig szólt. A rendek csak a kezdeti, 1575-tel záruló átmeneti időszakban próbálták szerepet vállalni a requisitorok kinevezésében, de fizetésük terhét mindig a fejedelemre hártották.¹⁴ Ezáltal a levélkeresők lényegében fejedelmi hivatalnokokká váltak, a levéltárak jellege pedig megváltozott, immár nemcsak a hiteleshelyi tevékenység során termelt iratanyagot (kiállított oklevelek párpéldányait, protocollumokat), hanem a királyi könyveket, törvénycikkeket, adórajstromokat, tizedbérlet-jegyzékeket is itt őrizték. Így lett a káptalani és konventi archívum egyúttal Erdély országos iratvédelmi intézménye, részben a kamarai és fiskális levéltár szerepét is betöltve.¹⁵ A levélkeresők kiválasztásakor esetenként figyelembe vették a „funktív requisitorok javaslatait”,¹⁶ de minden esetben arra törekedtek, hogy „elégészes tudományú”, jogi ismeretekben jártas személyt állítsanak a hivatalba. Felesketésük a többi requisitor jelenlétében egy ítélőmester, a kancellár vagy egy fejedelmi titkár előtt történt.¹⁷

Mielőtt rátérnénk a levélkeresők életrajzi adatainak ismertetésére, szükségesnek tartottuk néhány kérdés felvetését és tisztázását. Legelőször azt vizsgáltuk meg, hogy az ország melyik területéről és milyen társadalmi kategóriákból kerültek ki a konventi requisitorok. A levélkeresők mintegy felerészéről biztosan állíthatjuk, hogy a hiteleshelynek is otthont adó városból, Kolozsvárról származott. A levéltári szolgálat érvényesülési lehetőséget jelentett a város polgárai számára, ennek a hivatalnak a viselése egyúttal a kiváltságolt nemesség körébe való lépésüket is jelentette. A kolozsvári polgárokból lett levélkeresőknek tehát hármas „kötődésük” volt. Egyrészt köztiszteletnek örvendő városi polgárok, másrészt egy jellegzetesen „nemesi” intézmény, a hiteleshely tisztségviselői, de ugyanakkor a központi hatalom, a fejedelem fizetett „szolgái” is. Erre a helyzetre és a város életében betöltött szerepükre a továbbiakban még részletesebben kitérünk.

A kisbirtokos nemesek közé öt nevet sikerült besorolnunk, Hajósi Pált, Szőlősi Istvánt, Szamosközi Mihályt, Szalárdi Jánost és Virginás Istvánt. Az első három valószínűleg

¹³ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek. (Monumenta comitialia regni Transylvaniae.* Szerk. Szilágyi Sándor). II. 562. (A továbbiakban EOE).

¹⁴ A kinevezésekről, a hiteleshelyek helyzetének rendezésével kapcsolatos országgyűlési intézkedésekről lásd Trócsányi Zsolt: *Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben.* Bp. 2005. 212–215.

¹⁵ Jakó Zsigmond: *Az erdélyi fejedelmek levéltáráról. = Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére.* (Szerk. Csukovits Enikő) Bp. 1998. 109–111.

¹⁶ Sunkó: *A gyulafehérvári káptalan* 94–96.

¹⁷ Trócsányi: *Kormányhatósági levéltárak* 125–126. Az esküszöveg kiadása: Jakó: *Instructiunile* 56.

környékbeli birtokos család tagja (Hajósi biztosan a Kolozs megyei Magyarpatán birtokolt), Szalárdi és Virginás viszonylag távoli vidékről, Biharból került a hiteleshelyhez, mindkettő fejedelmi utasításra. Jelentős arányban vannak jelen a requisitorok között a székelyek (Kibédi János, Bibarcfalvi János, Demeter János, Benkő Bálint).¹⁸ Az értelmiségi pálya jelentette számukra talán az egyetlen érvényesülési és felemelkedési lehetőséget. Három levélkeresőről sikerült megállapítani, hogy mezővárosi származású: Pálfi István Enyedről, Kászoni József Désről, Tordai Imre pedig a közeli Tordáról került a hiteleshelyhez, közülük kettő hivatalviselése idején kolozsvári polgár lett. Az előbbieket azt bizonyítják, hogy a levélkeresők körében a legjelentősebb társadalmi elem egyértelműen a városi (kolozsvári) polgárság volt.

Összeállításunk adatai alapján a requisitorok szolgálati idejének átlaga valamivel több mint 11 év. Több mint 30 évig volt szolgálatban Rákosi Boldizsár, Pálfi István és Szentiványi György. A következő kategóriában, 20 év fölötti szolgálati idővel Kolozsvári Márton, Kövendi Mátyás és János deák található. Ez utóbbi esetében azonban a hosszas levéltári szolgálat bizonyára azzal magyarázható, hogy ő volt az egyedüli, aki konventi nótáriusként a levéltárat alaposan ismerte, rá feltétlenül szükség volt a lemásolandó oklevelek kikereséséhez. A 10–20 év közötti szolgálatot teljesítők közé Balásfi Ambrust, Csanádi Pált, Kászoni Józsefet, Rákosi Pétert, Tordai Imrét, Tordai Pétert és Vicei Istvánt számíthatjuk, öt év fölött heten, a többiek pedig ennél rövidebb ideig viselték a levélkeresői hivatalt.¹⁹

A kolozsmonostori levélkeresők szolgálati ideje a fejedelemség korában

Szolgálati idő	Levélkeresők száma
30 év felett	3
20–30 év között	3
10–20 év között	7
5–10 év között	7
5 év alatt	15

A fentiek alapján az ismert levélkeresők több mint fele 5 évnél hosszabb ideig teljesített levéltári szolgálatot, és e kategórián belül (5–30 év közötti szolgálati idő) többségük számára ez jelentette értelmiségi karrierjük végállomását. Az 5 év alatti szolgálati idővel szereplők magas száma arra utalhatna, hogy a levélkeresők tekintélyes hányada csak életpályája átmeneti szakaszának tekintette a konventet, nagy részükről azonban valószínűsíthető, illetőleg esetenként bizonyítható, hogy tisztségüket halálukig viselték. A levélkeresői szolgálat tehát – ellentétben a nagyobb vagy kisebb kancelláriai íródeáksággal – általában egy-egy értelmiségi karrier végállomását képezte, de ez nem jelenti azt, hogy ezzel lezárult az út a magasabb és jövedelmezőbb tisztségek felé.²⁰ Kolozsvári Márton deák és Virginás János életútja példa arra,

¹⁸ A nagyobb kancellária íródeákjai között is jelentős számban találunk székelyeket. Lásd Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. III. Hatóság- és hivataltörténet. 6. Szerk. Ember Győző) Bp, 1980. 204–205. (A következőkben Trócsányi: *Központi kormányzat*).

¹⁹ Vö. Sunkó: *Archontológia* 290.

²⁰ A kancelláriai deákság átmeneti jellegéről lásd Trócsányi: *Központi kormányzat* 200.

hogy a kolozsmonostori hiteleshelyen való szolgálat nemcsak tisztességes megélhetést biztosított, de lehetőséget teremtett arra is, hogy a levélkeresők párhuzamosan egyéb, jelentősebb szerepeket is elvállaljanak. Mindkét említett requisitor alapos jogi felkészültségének és a gyakorlati jogban való jártasságának köszönhetően a fejedelmi táblára került, Kolozsvári előbb ítélőszéki ülnökként, majd ítélőmesterként, Virginás pedig ülnökként. A két életpálya talán csak annyiban különbözik, hogy Virginás már korábban is jelentős tisztségeket (fiscalis director) töltött be, míg Márton deák pályája a legalacsonyabb szinttől, a nótáriusi funkciótól ívelt folyamatosan fölfelé.

A középkor évszázadaiban a konventi kancellária a gyakorlati jogászcsoport egyik iskolájának számított. A feltörekvő kisnemesi vagy polgári származású írnokok itt olyan magas szintű ismereteket sajátítottak el, melyeket az erdélyi tartományi kormányzatban is kamatoztatni tudtak.²¹ A fejedelemség korában a hiteleshelyek és a központi kormányzat közötti szoros kapcsolat továbbra is megfigyelhető, de az írástudók áramlása – a kolozsmonostori hiteleshely esetében – fordított irányú.²² Kijelenthetjük, hogy a levélkeresők „iskolájának” a fejedelmi kancellária számított, ott tőkéletesítették közülük legalább tizenhatan az oklevelek fogalmazásában és írásában való jártasságukat (a nagyobb kancellárián: Csanádi János, Tolnai Miklós, Bibarcfalvi János, Pálfi István, Pécsi János, Pécsvaradi János, Tordai Péter, Szamosközi Mihály, Szalárdi János, Szőlősi István; a kisebb kancellárián: Szentiványi György, Kibédi János, Hajósi Pál, Szőlősi István, Kászoni József, Benkő Bálint). Ha a nagyobb kancellárián szolgálatot teljesítők közül leszámítjuk azokat, akiknek neve csak a kezdeti szabályozatlan időszakban (1575 előtt) fordul elő, és valószínűleg nem is működtek requisitorokként, megállapíthatjuk, hogy lényegében azonos arányban volt a kolozsmonostori hiteleshelyi levélkeresők életpályájának előző színtere a kisebb és a nagyobb kancellária.

Már a szekularizáció előtt bevett gyakorlatnak számított az, hogy a felek valamelyik ítélőmesterhez fordultak azzal a kéréssel, hogy őrizze meg okleveleiket, vagy foglaltassa írásba bevallásukat. A protonotáriusok – feltehetően írnokaik által kísérve – gyakran járták az ország vidékeit, így alkalmanként elérhetőbbnek bizonyultak egy-egy hiteleshelynél, melyet minden esetben fel kellett keresni.²³ Ezt a hiteleshelyinek minősülő tevékenységet a fejedelemség korában a kisebb kancellária folytatta, melynek vezetői az ítélőmesterek voltak. Különböző jogi ügyletekről kelt bevallásokat, tiltakozásokat, egyezségeket foglaltak írásba, melyet a fejedelem nevében, de a bírósági pecséttel megerősítve állítottak ki.²⁴ Ezen oklevelek szerkezete, szövegezése mindenben megegyezik a hiteleshelyek által használt formulákkal, a kisebb kancell-

²¹ Sipos: *A kolozsmonostori konvent* 45; Jakó Zsigmond: *Az erdélyi vajdai kancellária szervezete a XVI. század elején. = Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez.* Buk. 1977. 42–61.

²² A gyulafehérvári káptalan levélkeresőinek feltehetően tekintélyes hányada egyszerre teljesített szolgálatot a hiteleshely és a fejedelmi kancelláriáján. Lásd *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599.* (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1. Szerk. Jakó Zsigmond). Mutatókkal és jegyzetekkel reszesztákban közzéteszi Bogdándi Zsolt és Gálfi Emőke, Kvár 2006. 16–18.

²³ Az ítélőmesterek középkori hiteleshelyi tevékenységéről bővebben lásd Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Bp. 1971. 381–384.

²⁴ A kisebb kancellária ilyen jellegű tevékenységéről lásd Pécsi Anna: *Az erdélyi fejedelmi kancellária kialakulása és okleveles gyakorlata 1571-ig.* Bp. 1938. 65. – Itt említjük meg, hogy az ítélőmesterek formuláriumokat is használtak az oklevelezéshez. A valószínűleg Radvánci Márton ítélőmester által vezetett formuláskönyv bejegyzései arról tanúskodnak, hogy az ítélőmesterek igen nagy számban állítottak ki hiteleshelyi jellegű okleveleket. Jelzete: KmProt XII.

lárián tevékenykedő íródeákoknak egyáltalán nem okozhatott nehézséget a konventi hivatali szolgálatra való áttérés.

Kérdésként merül fel, hogy milyen képzettség volt szükséges ahhoz, hogy valaki a hiteleshelyi „kancelláriára” kerülhessen. Valószínűnek tekinthetjük, hogy e képzés alapjait valamelyik (többnyire a kolozsvári) városi iskolában fektették le, további külföldi, egyetemi tanulmányokra nemigen volt szükségük ahhoz, hogy gyakorlatias jellegű munkájukat jól végezhessék. Ehhez inkább többéves írnoki munka kellett a fejedelem valamelyik kancelláriáján. Nem meglepő, hogy csupán három levélkeresőről tudjuk azt, hogy külföldön is képezte magát, és hármukból kettő a felhalmozott tudást a helyi unitárius kollégiumban adta tovább, ahol „mellékállásban” tanárként tevékenykedett (Csanádi Pál és Rákosi Boldizsár).

Viszonylag kései, 1711-es adat alapján lehet arra következtetni, hogy a levélkeresők kiválasztása lehetőség szerint úgy történt, hogy valamennyi bevett felekezet képviselve legyen a levéltár őrzésében.²⁵ Nem tudjuk, mennyiben tartották magukat a fejedelmek ehhez az előíráshoz (ha volt ilyen egyáltalán), hiszen csak néhány requisitorról sikerült megállapítanunk, hogy milyen vallású volt. A fentebb említett Csanádi Pál és Rákosi Boldizsár nyilván unitárius, és ezt feltételezhetjük a kolozsvári polgárcsaládokból származó többi „koncentről” is (Balásfi Ambrus, Kövendi Mátyás, Szentiványi György, Szőlősi Gábor, Lutz István). Kolozsvári Márton katolikus vallású lehetett, csakúgy, mint Pálfi István, aki talán a jezsuiták kolozsmonostori iskolájában nevelkedett.²⁶ Szalárdi Jánosról, Laki Péterről és Vicei Istvánról sikerült egyértelműen megállapítani, hogy reformátusok voltak. Laki gyakran képviselte egyháza érdekeit az unitáriusokkal folytatott tárgyalásokon, Szalárdi és Vicei pedig a kolozsvári református egyházközség kurátoraként tevékenykedett.²⁷

Az előbbieken már hoztunk példát arra, hogy a requisitorok egy (tekintélyes) része hivatalviselése ideje alatt jövedelmét kiegészítette más hivatalok elvállalásával, részben a hiteleshelynek is otthont adó városban, Kolozsváron, részben pedig a vármegyénél vagy a pénzügyi igazgatásban. Az iskolázott kolozsváriak már a középkorban is szívesen vállaltak állást a város tőzsomszédságban levő Kolozsmonostoron, így a konventi jegyzők nagy hányada a városi írástudók közül került ki.²⁸ Ez a jelenség a szekularizáció után, a hiteleshely és levéltár Kolozsvárra való költöztetésével természetesen tovább erősödött, az ismert requisitorok közül legalább 17-ről biztosan állíthatjuk, hogy városi polgárok voltak, és gyakran a városvezetésben és igazgatásban is szerepet kaptak.

²⁵ 1711. december 3-án a gubernium a kolozsmonostori requisitori hivatalra Rákosi Péter mellé, a reformátusok és a katolikusok részéről Vizaknai Györgyöt és Horvát Mártont rendelte. Lásd *A kolozsmonostori konvent levéltára*. Ismerteti Beke Antal. Bp. 1898. (Kny a Ttár 1896–1898. évfolyamaiból). 648. sz. (A következőkben Beke: *A kolozsmonostori konvent*); Trócsányi: *Kormányhatósági levéltárak* 126.

²⁶ Jakó Klára: *Egy XVII. századi betűművész könyvtára*. Művelődés 37/1984. 2. sz. 37–38. (A következőkben: *Betűművész*.)

²⁷ Laki Péterről lásd Sipos Gábor: *A kolozsvári református kollégium könyvtára a XVII. században*. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok I.). Szeged 1991. 57–58.; Szalárdi kurátorságára lásd Herepei János: *Adattár a XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* I. Bp.–Szeged 1965. 550. (A továbbiakban Herepei: *Adattár*.) Vicei egyházgondnoki szerepére lásd Kolozsvári Református Egyházközség It (az Erdélyi Református Egyházkerület It-ban) 2. IV. 2. Az adatra a kolozsvári református egyházközség 17. századi gazdálkodását feldolgozó Szász Anikó hívta fel figyelmemet.

²⁸ Jakó: KmJkv I. 121.

A kolozsmonostori levélkeresők kolozsvári tisztségei

Levélkereső neve és szolgálati ideje	Kolozsvári hivatalviselés ideje
Zalánkeményi Miklós 1575–1576	jegyző 1569–1576
Kolozsvári Márton 1575–1600	százférfi 1577
Kövendi Mátyás 1593–1614	director 1603; százférfi 1603, 1606
Tordai Imre 1608–1619	százférfi 1617
Tordai Péter 1627–1646	százférfi 1623, 1642
Pálfı István 1627–1667 ²⁹	százférfi 1642, 1647
Pécsi János 1633–1642	százférfi 1623
Benkő Bálint 1654–1661	százférfi 1659
Szölösi Gábor 1654–1657 ³⁰	esküdt 1654, százférfi 1655, királybíró 1657
Lutz István 1661–1670	esküdt 1655

A fenti táblázat adatai arról vallanak, hogy a kolozsmonostori levélkeresők tekintélyes része, mintegy 30 százaléka részt vett a városi szűkebb és tágabb vezetésben, illetve egy esetben (ez a későbbi korszakban még megismétlődik)³¹ a királybírótság tisztjét is egy levélkereső viselte. Természetesen nem gondolhatunk arra, hogy egyedül a konventi szolgálat tette lehetővé a magasra ívelő városi karriereket, csupán annyit állapíthatunk meg, hogy a „káptalanok” a városi közösség megbecsült tagjai voltak, akár törzsökös polgárcsaládból származtak, akár mezővárosokból, vármegyéből vagy a székely székekből kerültek Kolozsvárra. Sikerült tehát szinte mindannyiuknak beilleszkedni a városi közösségbe, örökséget tudtak szerezni, s ezt bizonyára fejedelmi támogatással, de a város jóváhagyásával teheték csak meg. Hivataluk lehetővé tette azt, hogy egyféle közvetítőkként lépjenek fel részint a város, részint a vármegyei nemesség és a központi hatalom, a fejedelmi udvar között.

A városi társadalomba való beilleszkedés azonban nem volt minden esetben akadálymentes. Az élete végén néhány évig konventi levéltárosként tevékenykedő Szalárdi gyakran illette panasszal a város vezetőségét amiatt, hogy amúgy is akadozva fizetett sallaruma kiegészítésül kapott borát a város nem engedte be falai közé.³² A város az addig alkalmazott gyakorlatra hivatkozott, amelynek értelmében a konventbeli emberek, akik örökségekkel bírtak a városban, a városi joghatóság alá tartoztak, úgy, mint minden városi birtokos. Szalárdi válasza erre az volt, hogy neki öröksége a városban nincs, és polgári igazgatás alá nem tartozik; a törökök minden jószágától és örökségétől megfosztották, hazájából, Váradról elűzték, a fe-

²⁹ Pálfı Istvánról tudjuk, hogy a Fehér megyei Enyedről származott, tehát nem helybéli polgárcsalád sarja, de hosszú hivatalviselése alatt városi örökséggel rendelkező, a közösség által megbecsült polgárrá vált.

³⁰ Szölösi 1658-ban kolozsvári főbíró volt, ekkor konventi tisztségét feltehetően már nem viselte. A táblázatban csak azon városi hivatalait tüntettük fel, melyeket requisitársága ideje alatt gyakorolt.

³¹ Páll Sámuelre gondolunk, aki a 18. században kolozsvári főbíróként és konventi levélkeresőként vállalkozott a városi levéltár rendezésére. Róla bővebben lásd Kiss András: *Források és értelmezések*. Kriterion Kiadó, Buk. 1994. 26–29. (A továbbiakban Kiss: *Források*).

³² KmProt XXXVIII. 41'–42'

jedelem és a rendek pedig Kolozsvárra küldték. A város különbséget kellene tegyen „it lakos patricius örökseges conventbeli becsületes személyek között, az kiknek külömben is kegyelmetek privilegiumatol, bottyatol kelletven függenijek, s öröksegesek leven, volt s vagyon is miből magokat sustentalniok, ellenben penigh az en romlot, nyomorodot állapotom mas karban vagyon, mert az közönseges haza szolgálattia mellet mindenemet el vesztven, Istennek igaz iteletiből a nyomorusag hozott es szoritott ide kegyelmetek közibe”.³³

Érdeemes arra is kitérni, hogy milyen kapcsolat volt a hiteleshely és esetünkben Kolozs vármegye között. Más hiteleshelyek működésében is előfordult az a gyakorlat, hogy a vármegyei és hiteleshelyi jegyző ugyanaz a személy volt, így történt ez a 16. század közepén Zalaváron,³⁴ de Váradon, a világi alapon újjászervezett hiteleshelyen is olykor az egyik requisitor vezette a vármegyei törvényszék jegyzőkönyveit.³⁵ A megyék és a hiteleshelyek között már a középkorban is szoros volt a kapcsolat.³⁶ A vármegyék hiteleshelyi tevékenységet is végeztek, a külső hiteleshelyi munkák közül vizsgálatok elvégzésére kaptak megbízást, határjárásokat, birtokba iktatásokat csak jelentéktelenebb esetekben végezhettek.³⁷ Kolozsmonostoron a középkor utolsó évtizedeiben már előfordult, hogy a hiteleshelyi kancellária írnoka egyben a vármegye jegyzői feladatait is ellátta,³⁸ nem előzmények nélküli tehát a két „kancellária” összevonása. Erre részben az adott okot, hogy a hiteleshely és a sedria ugyanabban a városban székelt, részben pedig valószínűleg az, hogy a hiteleshelyi requisitorok a jogi írásbeliségben alapos felkészültséggel rendelkező hivatalnokok voltak, akik egyébként is – hiteleshelyi tevékenységük során – állandó kapcsolatban álltak a vármegyei nemességgel, ismerték az éppen folyamatban levő peres ügyeket, hiszen ők foglalták írásba a perek iratanyagát.

A vármegyei jegyzők választás útján kerültek hivatalukba, kiválasztásukban a legfőbb szempont a szakértelem, a jogban és a jogi írásbeliségben való jártasság volt. Csaknem mindannyian igen alapos, esetenként átlagon felüli jogi ismeretekkel rendelkező képzett szakemberek voltak.³⁹

A levélkeresők ügyintézésben, joggyakorlatban, közigazgatásban szerzett jártassága járulhatott ahhoz, hogy időnként őket alkalmazták a vármegye adóigazgatásánál is. A 16. század második felében lesz egyre gyakoribb a vármegyénként való adózás és adószedés, a 17. századra pedig állandó vármegyei tisztviselővé válik a perceptor, mely hivatal állandósulásának egyik

³³ Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár története második és harmadik kötetéhez*. II. kötet. Budapest, 1888. 387–388. (A továbbiakban Jakab: *Oklevéltár* II.).

³⁴ *A zalavári és kárpornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1542–1544*. (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg 2002. 13.

³⁵ Albert deák 1568–69-ben váradi requisitor és ugyanakkor vármegyei jegyző. Lásd *Az erdélyi fejedelmek Királyi Könyvei* I. Erdélyi Történelmi Adatok VII. 3. *Báthory Zsigmond Királyi Könyvei (1582–1602)*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közlésezi Fejér Tamás – Rácz Etelka – Szász Anikó. Kvár 2005. 63. sz. (A továbbiakban ErdKirKv VII. 3.). Lukács deák 1587–1595 között feltehetően folyamatosan váradi káptalani levélkereső, 1587–88-ban a vármegye ügyeit foglalja írásba nótáriusként. Lásd ErdKirKv VII. 3. 724, 835, 1385. sz.

³⁶ Erről bővebben C. Tóth Norbert: *Adatok a megyék és a hiteleshelyek közötti viszonyra a 14. és 15. században*. Századok 136. (2002) 351–364.

³⁷ A megyék hiteleshelyi működéséről Tringli István: *Me gyék a középkori Magyarországon. = Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. (Szerk. Neumann Tibor és Rácz György). Bp.–Piliscsaba 2009. 502–504.

³⁸ A konvent szekularizáció előtti jegyzői közül Szegedi Csomai Benedek fiáról, Miklós deákról és Hacza ki Gáspárról tudjuk, hogy egyben vármegyei nótáriusok is voltak. KmJkv I. 101–102.

³⁹ A tisztségről bővebben Dáné Veronka: „*Az őnagysága széki így deliberalá*”. *Torda vármegye fejedelemségkori bírósági gyakorlata*. Erdélyi Tudományos Füzetek 259. Debrecen–Kvár 2006. 62–65.

legnagyobb akadálya nagy felelősséggel egybekötött voltában állott.⁴⁰ A perceptorok a közterhek és a katonáskodás alól hivatalviselésük idejére mentességet élveztek, továbbá a vármegyei adóból munkájukért megszabott összeget kaptak.⁴¹

A levélkeresők Kolozs vármegyei tisztségei

Levélkereső neve és szolgálati ideje	Vármegyei hivatalviselés ideje
János deák 1560 (1552)–1575	nótárius 1560–64, 1569–70
Kolozsvári Márton 1575–1600	nótárius 1575, 1579, 1582
Hajósi Pál 1603–1605	nótárius 1605-ig
Tordai Imre 1608–1619	nótárius 1605, 1608, 1611, 1616–17, 1622, adószedő 1611
Tordai Péter 1627–1646	adószedő 1623, 1628, 1636
Szölösi István 1616–1623	nótárius 1623–24, adószedő 1617–18, 1621–22
Pálfi István 1627–1667	adószedő 1636
Benkő Bálint 1654–1661	alszolgabíró 1647, notárius 1651, 1656–1659, adószedő 1651, 1659 körül

Végül, mielőtt elkezdenénk a levélkeresők életútjainak bemutatását, ki kell térnünk röviden műveltségi szintjükre és az erdélyi művelődésben betöltött szerepükre. Néhányan átlagon felüli igényekkel és ehhez mérhető teljesítményekkel rendelkeztek. Szalárdi János – aki a konventben csak rövid ideig szolgált, de korábban a váradi hiteleshelyen is működött – korszakának legnevesebb krónikása, Pálfi István híres betűművész és könyvgyűjtő, Csanádi Pál pedig hosszú ideig a kolozsvári unitárius iskola rektora, majd az unitárius egyház püspöke volt. Ezen három requisitor közül egyedül Pálfiről állíthatjuk biztosan azt, hogy élete végéig „főállású” levélkereső volt, aki a szíven viselte a levéltár és a hiteleshely sorsát, rendezte az okleveleket, mentette a puszulástól a középkori regisztrumokat. Szalárdi, habár a városhoz vagy a fejedelemezhez intézett panaszleveleiből arra következtethetnénk, hogy csak kényszerből, a kis sallarimumért végezte munkáját, a körülményekhez képest rendszeresen vezette a jegyzőkönyvet, sőt még arra is talált alkalmat, hogy a korábbi protocollumokhoz elenchusokat készítsen.⁴² E néhány példa mellett maga a fennmaradt levéltári anyag mennyisége tanúskodik leginkább amellet, hogy a levélkeresők munkájukat nemcsak egyszerű (mellék)keresetnek tekintették, hanem tevékenységükben a múlt emlékei iránti személyes érdeklődés és a felelősségtudat is fontos szerepet játszott. Ennek a hozzáállásnak köszönhető, hogy a konvent középkori és újkori

⁴⁰ Kádár József – Tagányi Károly – Réthy László – Pokoly József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. I. Deés 1901. 375–378.

⁴¹ Szölösi István requisitor és Kolozs vármegyei adószedő 1617-re szóló elszámolása alapján a perceptor évi fizetése a vármegyei adóból 24 Ft-ot tett ki. Az 1617. május 4-i országgyűlés portánként 8 Ft-ot szabott ki, a beszedett összegből a főispánoknak 100 Ft, az alispánoknak és szolgabíráknak 32 Ft, a kolozsmonostori levélkeresőknek pedig fejenként 25 Ft jutott. KmProt XX. 75^v–77^v. 1654-ben Kraszna megye adójából a perceptor 16 Ft-os fizetése megegyezett a notárius sallarimumával. Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (a továbbiakban: ENMLt), az Országos Levéltár Kolozs Megyei Fiókjának (KvNLT) őrzetében. Bánffy lt. nr. 27. (régí fasc. IV. a)

⁴² KmProt XVIII. elején.

protocollumai a hiteleshelyi levéltár jelentős részszével együtt Erdély történetének páratlan értékű forrásaiként egyáltalán ránk maradtak.

A kolozsmonostori konvent fejedelemség kori levélkeresői

Adattár

János deák (Óvári János)⁴³ 1560 (1552) – 1575

Kolozsvári polgárcsaládból kerülhetett a közeli konventhez jegyzőként, talán már 1545-ben.⁴⁴ Valószínűleg vele azonosíthatjuk azt a János deákot, aki a város számadáskönyveiben 1564–70 között az Óvárbán szerepel adófizetőként.⁴⁵ Ezt a feltételezést az is alátámasztja, hogy egy 1586-ban kelt forrásban Owary Jánosnak nevezik.⁴⁶ 1552-ben még a konvent protonotarius, ebből arra következtethetünk, hogy nem egyedül végezte az oklevélszerkesztési munkát, több jegyző is dolgozhatott a hiteleshely kancelláriáján. A forrásokban gyakran illetik *discretus* titulussal, amely talán arra utal, hogy pályája kezdeti szakaszában klerikusként tevékenykedett.⁴⁷ Az ő személyéhez kapcsolható az 1549–1556. évi bevallásokat tartalmazó jegyzőkönyvek utólagos egybekötése a levéltárban hányódó fogalmazványokból. Jakó Zsigmond feltételezése szerint még Fráter György akaratóból kezdhetette el János deák ezt a munkát, melyet aztán egészen a szekularizációig, de azután is – feltehetően a levélkeresői intézmény végleges megszervezéséig (1575) – folytatott. Ekkor egyedül az ő személye biztosította a folytonosságot az okleveles gyakorlatban.⁴⁸ Az 1560–1573 közötti időszakban adatolhatóan mindig János deák az, aki kolozsvári polgárok társaságában, a fejedelem levélkeresetítő parancsára kiment Kolozsmonostorra, és megkereste az igényelt iratot.⁴⁹ Ennek szövegét vagy a helyszínen rámásolták a parancslevél hátoldalára, vagy magukhoz vették az eredetét, és bevitték Kolozsvárra, ahol a bíró nevében kiállított és a város pecsétjével megerősített átiratban lemásolták. Az 1563 júniusában tartott országgyűlés már ezt a gyakorlatot próbálta törvényesíteni azzal, hogy a konventi jegyző János deák, akkor már Kolozs vármegyei nótárius requisitorként való feleske-

⁴³ János deákot Sunkó Attila véleményünk szerint tévesen azonosította Csanádi Jánossal, aki csupán névleg viselte ezt a hivatalt, János deák viszont feltehetően az 1575. évi instrukcióig egyszemélyes „konventként” kezelte a kolozsmonostori levéltárat. A két különböző személyre vonatkozó adatokat alaposan összekeverve lásd az „archontológiai” összeállításban, Csanádi János neve alatt. Sunkó: *Archontológia* 314–315.

⁴⁴ KmJkv I. 88.

⁴⁵ Kolozsvár város számadáskönyvei (KvSzám) a KvNLI-ban: 1/IX. 20, 121, 221. 1/XIII 15, 105, 189, 280. (Kiss András adatai alapján, melyeket ezúton is köszönök.)

⁴⁶ *Erdélyi Magyar Szótörténeli Tár*. (A továbbiakban SzT). Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila. VII. kötet. Bp.–Buk. 1995. 200.: 1586. Említik a Szegedi György városi jegyző és „owary Janos deak” kolozsmonostori konvent által kiállított regestrumot.

⁴⁷ *A Magyarországi Középkori Latinság Szótára*. III. Bp. 1992. 172–173. A *discretus* szócikknél megadott példák egyháziakra vonatkoznak. János deák *discretus* címére (zárójelben az említés keltével) lásd MOL DF 255030 (1568), DF 235576 (1569), DF 255036 (1570), DF 255273 (1573). János deák titulusaiban feltűnő és számunkra megmagyarázhatatlan következetlenség figyelhető meg: 1560. április 18-án még *nobilis* és Kolozs megye jegyzője (DL 74258), ugyanazon év novemberében azonban már *providusként* (!) vármegyei nótárius (DL 74264, 74175), és ugyanígy szerepel a következő év januárjában (DL 74362). 1563-tól viszont újra *nobilisként* jelenik meg. Lásd 49. jegyzet.

⁴⁸ KmJkv I. 89.

⁴⁹ 1560: DL 28003; 1561: DL 74362; 1563: DL 36957; 1569: DF 253576; 1573: DF 255273.

tését rendelte el, javadalmazását pedig az átírásért fizetendő illetékekkel kívánta megoldani.⁵⁰ A hiteleshelyi oklevelezés leszűkülése a konventi levéltárban őrzött iratok lemásolására természetesen jelentősen csökkentette a nótárius jövedelmeit, aki addig minden egyes oklevél kiállításának díjából bizonyos részt kapott. Bizonyára ez is, de valószínűleg rátermettsége is nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz, hogy János deákot Kolozs vármegye jegyzőjévé választotta, és ezt a hivatalt bizonyíthatóan 1570-ben is viselte.⁵¹ A következő év novemberében a rendek viszont már arra kérték a fejedelmet, hogy új embereket, Tolnai Miklós deákot, Csanádi Jánost és a városi jegyző Miklós deákot nevezze ki a kolozsmonostori levéltárhoz.⁵² Az új levélkérésők kijelöléséhez feltehetően az járulhatott hozzá, hogy János deák oklevélhamisítás gyanújába keveredett, és emiatt fogságra is vetették.⁵³ 1573-ban azonban az országgyűlésen ismét szóba került a kolozsmonostori hiteleshely működésének az ügye, János deák pedig újból *juratus notarius Abbae de Colosmonostraként* tűnik fel, tehát megint ő az, aki a konventi levéltárból az okleveleket megkeresi.⁵⁴ Noha még 1580-ban is életben lehetett, a hiteleshely működésében már nem volt szerepe.

János deák képzettségéről semmi közelebbit nem sikerült megállapítani, lendületes, könnyed írása azonban alapos gyakorlatról tanúskodik. Történeti érdeklődésének bizonyosságai egyetlen fennmaradt könyvében tett bejegyzései kora jelentősebb eseményeiről.⁵⁵

Csanádi János deák

A hiteleshely történetében csupán epizód szerepet játszott. 1571-ben a rendek őt is requisitornak javasolták,⁵⁶ feltehetően János deák említett oklevélhamisítási ügye miatt, de levélkeresőként bizonyára soha nem tevékenykedett. Csanádi 1558–1569 között a nagyobb kancellária írnoke, majd 1567-ben, illetve 1569-ben kancelláriai titkárként jelenik meg a forrásokban.⁵⁷ Igazi hivatalnok értelmiségi karrier az övé, amely azonban tragikus módon végződik: 1575-ben, Bekes többi hívével együtt lefejezték.⁵⁸

⁵⁰ EOE II. 218–219.: „Item quod Joannes Literatus notarius conventus Monasterii et comitatus Colosiensis die sedis iudicarie primitus celebrande, in facie eiusdem sedis coram egregiis Joanne de Sombor, Gregorio de Fratha et Andrea Tholdalagii, presente eciam iudice civitatis Coloswariensis super fidelis requisitione, emanatione et conservacione literarum dominorum regnicolarum juramentum praestare debeat. In requisitionibus autem semper unus juratorum civium eiusdem civitatis Coloswar illi adhibeatur, qui pro requisitione literarum habebit denarios quinquaginta. Reinventis autem et prescriptis sigillatisque literis, unum folium papiri continentibus rursus denarios quinquaginta, ultra vero unum folium pro singulo folio denarios decem habere valeat et non amplius.”

⁵¹ 1560-tól jelenik meg vármegyei jegyzőként. Lásd DL 74258 (1560), DF 255036 (1570)

⁵² EOE II. 506.

⁵³ Egy 1572. évi tanúvallatás során „Teon kerdest arrolis Fejerwarj Ambrus hogi Janos deak az Conuent Notariussa Ez eleot valo fogsaga feleol es hogi suspectus volt, Meg vallanak Mit feleole Twdnak, kjk azt vallak hogi hallotak azt hogi fogwa volt Tordan valamj lewel dolgaert, De Mj vetke volt benne Nem twgiak.” MOL R 314. Városi iratgyűjtemény, 10 doboz, vegyes iratok, 2a. csomag, f. 25^v. (Az adatért Pakó Lászlónak tartozom köszönettel.)

⁵⁴ DF 255273

⁵⁵ Ez egy Eber-féle *Calendarium historicum* az 1551. évre, melyet János deák a címlapon olvasható bejegyzése szerint 1553-ban vásárolt: „Sum Joannis literati notarii de Colosmonostra 1553.” Az utolsó bejegyzés 1580-ból való. Paul Eber kalendáriumainak történeti forrásértékéről és János deák bejegyzéseiről lásd C. Feneşan – K.G. Gündisch: *Informații privind istoria Transilvaniei (sec. XVI-XVII) în calendarele lui Paul Eber*. Anuarul Institutului de Istorie Cluj XVII/1974. 81.

⁵⁶ EOE II. 506.

⁵⁷ Trócsányi: *Központi kormányzat* 185; Berger Albert – Wagner Ernst: *Urkundenregesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*. II. Köln-Wien 1986. 3137. sz.

⁵⁸ Bethlen Farkas: *Erdély története*. III. Bp.–Kvár 2004. 86.

Tolnai Miklós deák

Csakúgy, mint Csanádi, Tolnai Miklós is csak a rendek javaslatában szerepel kolozsmonostori levélkeresőként, tényleges működésének semmi nyoma. Ő is a nagyobb kancelláriáról került (volna) a hiteleshelyhez, írnokként 1559–1570 között említik.⁵⁹

Zalánkeményi Miklós deák 1575–1576

Az 1571-ben kinevezettek közül valószínűleg ő az egyedüli, aki – bár rövid ideig – valóban requisitorként működött a konventi levéltárnál. Igazi deák értelmiségi családból származott, vajdai protonotarius apját az a népmozgalom sodorhatta Erdélybe, amely tömegeket kényszerített távozásra a törökök által veszélyeztetett déli határvidékről az ország védettebb tájaira.⁶⁰ A család a fejedelemség legjelentősebb városában, Kolozsváron telepedett meg, Zalánkeményi Albert ítélőmester itt szerzett örökséget, leányai helybéli polgárokkal házasodtak, fiai közül pedig a már 1571-ben requisitornak javasolt Miklós városi jegyző lett.⁶¹ Miklós deák bizonyára csak az 1575-ös instrukció kelte után, az év végétől haláláig teljesített a konventnél levélkeresői szolgálatot, és ugyanakkor a városi nótárius feladatait is ellátta. Ismereteink szerint ez az egyedüli fejedelemség kori példa a városi és a hiteleshelyi jegyzőség összevonására, Rákosi Péter a következő, akiről sikerült megállapítani, hogy mindkét tisztséget egyszerre töltötte be, de ő már a fejedelemség korának végén tevékenykedett.

Zalánkeményi Miklós családjáról és vagyoni helyzetéről egy 1590-ben kelt osztálylevélből értesülünk.⁶² Ekkor néhai Zalánkeményi Albert erdélyi ítélőmester fiának, a kolozsmonostori levélkereső néhai Miklós deáknak egy azonos nevű fiát és egy Erzsébet nevű leányát említik, akik megosztoznak ugyanazon Albert fiával, a váradai káptalan requisitorával, Jánossal, valamint Albert másik fiának, néhai Bálintnak leányával a kolozsvári jószágokon, egy Közép utcai kőházon és a város határában levő földeken. Ezek szerint Albert ítélőmester három fia közül kettő értelmiségi pályán érvényesült, a kolozsmonostori hiteleshelyen Miklós, a váradin pedig János teljesített szolgálatot. Ez utóbbi talán azonos azzal a Zalánkeményi Jánossal, aki 1583-ban Bolognában diákoskodott.⁶³ Úgy tűnik, hogy a fejedelemség területén működő hiteleshelyek közötti kapcsolatot időnként rokoni szálak is erősítették. A Zalánkeményi testvérpár mellett erre utalhat a két Balásfi testvér kolozsmonostori, illetve gyulafehérvári hivatalviselése. Már Trócsányi felhívta a figyelmet arra, hogy a hivatalnokrétegnek volt egy olyan része, melynek alapvető életformája századokon át a hivatalnokoskodás maradt, ők értelmiségi „dinasztiákat” alkottak, melyeket egymáshoz szoros rokoni kapcsolatok fűztek.⁶⁴ Zalánkeményi Miklós özvegyét férje 1576 novemberében bekövetkezett halála után szintén egy *litteratus*, a gyulafehérvári

⁵⁹ Trócsányi: *Központi kormányzat* 196.

⁶⁰ Zalánkeményi Albert protonotariusról bővebben Jakó Zsigmond: *Az erdélyi vajda kancelláriájának szervezete a XVI. század elején*. Erdélyi Múzeum LII (1947). 75–76.

⁶¹ Zalánkeményi Miklós 1569–1576 novembere között viselhette a városi jegyzői tisztséget. Vö. Binder Pál: *Közös múltunk*. Buk. 1982. 230. (A következőkben: Binder 1982); Kiss András: *Más források – más értelmezések*. Marosvásárhely 2003. 192.: „Nicolaus Zalankemey notarius huius civitatis septennio vel circiter huic senatui non minus fidelem que utilem cum praestitisset opera tandem in ipso officio supremum vitae obiit anno 1576 mense Novembris.”

⁶² KmProt X. 429^v–429^r

⁶³ Szabó Miklós – Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. Szeged 1992. 103. (1073. sz.). (A következőkben Szabó–Tonk: *Egyetemjárás*)

⁶⁴ Trócsányi: *Központi kormányzat* 412–413.

káptalani levélkereső Lippai Péter vette el. Árván maradt gyermekei vele kötöttek egyezséget 1594-ben az őket Kolozsváron megillető anyai jószágokról.⁶⁵

Zalánkeményi Miklós requisitor azonos nevű fia talán szintén értelmiségi pályára lépett. A források 1594-ben említik, amikor Báthory András bíboros famulusaként éppen Lengyelországba utazott, Magyarródon levő apai birtokrészeinek kezelésével pedig a konvent egyik levélkeresőjét – talán rokonát –, Kolozsvári Márton deákat bízta meg.⁶⁶

Somogyi Bálint⁶⁷ 1575

Bálint papról annyira bizonytalan adatokkal rendelkezünk, hogy még családnevét sem sikerült pontosan megállapítani. Az 1575 júliusában tartott országgyűlés nevezte ki a kolozsmonostori konventi hiteleshely élére „Polyáni Bálint pap”-ot.⁶⁸ De ugyanabban az évben, az egyik középkori bejegyzéseket tartalmazó protocollum borítóhátyáján „conservator Valentinus presbiter de Somogy”-ként szerepelt.⁶⁹ A legvalószínűbb az, hogy a magyarországi Somogyról Erdélybe került protestáns lelkésszel van dolgunk, akit talán azonosíthatunk azzal a Polyáni Bálinttal, aki 1566-ban nagymási prédikátor és kalotaszegi senior volt,⁷⁰ requisitori kinevezése előtt pedig Aranyospolyánon szolgálhatott mint lelképásztor. Úgy tűnik tehát, hogy a kezdetekben, 1575 után néhány évig mindhárom szekularizált hiteleshelyen klerikusok felügyelete alatt folyt az oklevéladó tevékenység. Talán ezzel próbálták a fejedelem és a rendek szorosabb felügyeletet és nagyobb hitelt biztosítani működésüknek.⁷¹ Somogyi Bálint 1577-ig vagy 1579-ig teljesített szolgálatot a hiteleshelyen, utóbb a conservatori címet már Kolozsvári Márton viselte, a másik két levélkereső pedig Szentiványi György (1577-től) és Balásfi Ambrus (1579-től).

Kolozsvári Márton deák 1575–1600

Márton deák Kolozs vármegyei jegyzőként került 1575-ben a konventhez, mely hivatalát 1582-ben még biztosan viselte.⁷² Valószínűleg 1600 első felében bekövetkezett haláláig szolgált a kolozsmonostori konventnél, 1594-től bizonyíthatóan conservatorként, tehát a hiteleshely vezetőjeként.⁷³ Kolozsvárról került a vármegye, illetve a hiteleshely kancelláriájá-

⁶⁵ KmProt X. 272^r–272^v. Az egyezségből az is kiderül, hogy Zalánkeményi Miklóstól gyermekei egy Farkas utcai házat is örököltek.

⁶⁶ KmProt X. 298^r–298^v.

⁶⁷ Sunkónál tévesen Polgári Mihályként szerepel, lásd Sunkó: *Archontológia* 318. Ezzel a névváltozattal még Jakab Eleknél találkozunk, lásd Jakab Elek: *Erdély egyháztörténelméhez*. Történelmi Tár 13/1867. 9. Jakab tévedésének forrása bizonyára Kemény József lehetett, nála viszont Polgári Bálintnak hívják a requisitort. Vö. Kemény Josephus: *Notitia historico-diplomatica archivi et literalium Capituli Albensis Transsilvaniae*. Cibinii 1836. 43. A Kemény által is idézett forrásban azonban biztosan Polyáni Bálint pap szerepelt. Vö. EOE II. 562–563.

⁶⁸ EOE II. 562–563.

⁶⁹ KmJkv II. 4319. sz.

⁷⁰ Tüdös S. Kinga: *Erdélyi testamentumok. II. Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei*. Marosvásárhely 2005. 76.

⁷¹ Gyulafehérváron Ilosvai Benedek pap (EOE II. 562–563.), Váradon pedig Kristóf presbiter (ErdKirKv VII. 3. 63. sz.) irányította a hiteleshelyet.

⁷² SzT III. 218. 1579-ben feltehetően a vármegyei adó beszédését is ő felügyelte perceptorként. Lásd Beke: *A kolozsmonostori konvent* 490. sz. (Márton deák a regesztában kolozsvári notáriusként szerepel, de ez feltehetően Beke tévedése, Kolozsvári Márton ekkor vármegyei jegyző volt.)

⁷³ Habár csak 1594–95-ben nevezik conservatornak, feltehetően haláláig ő felügyelte requisitortársai munkáját. Conservatori címére vö. KmProt X. 298^r–298^v, 377^v

hoz, 1577-ben mint köztisztletnek örvendő, vagyonos polgár már a város centumvirei között szerepel.⁷⁴ Bizonyára a gyakorlati jogban való alapos jártasságának, szakértelmének köszönhetően kerülhetett 1593-ban a fejedelmi tábla ülnökei közé, ahova – országgyűlési határozat értelmében – csak olyanokat választottak „az kik tudósok deáki tudománban és az törvinben”.⁷⁵ Márton deák számára azonban ez még nem jelentette hivatalnoki karrierjének csúcsát, 1597-től ugyanis már ítélmesterként jelenik meg a forrásokban.⁷⁶ Mindezen hivatalai mellett feltehetően haláláig a konvent vezetője maradt, sőt időnként az ország pénzügyeinek igazgatásában is szerepet vállalt, 1594–1599 között többször is adószámvevőként találkozunk nevével.⁷⁷ Még azt is valószínűsíthetjük, hogy ő lehetett az a Márton deák, akit Báthory Zsigmond többször menesztett követként Konstantinápolyba vagy Prágába.⁷⁸ Ennyi hivatali teendő mellett csupán időnként tartozkodhatott szülővárosában, ezért a hiteleshelyi feladatok végzése is bizonyára egyre inkább munkatársaira hárult.

Adatok hiányában nehéz képet alkotni arról, hogy milyen családi háttér tette lehetővé ezt a magasra ívelő hivatalnokkarriert. Talán családi öröksége volt az a sütőház, melyet az Óvárban birtokolt, de az is lehet, hogy Bek Katalin nevű felesége jussán jutott kezébe.⁷⁹ Családjától maradt kolozsvári jószágai mellé – hivatali szolgálatai jutalmaként –, úgy tűnik, nem sokat szerzett: egyedül a Kolozs megyei Magyar- és Oláhrődön kapott adományba egy birtokrészt, de azt is egyezkedések árán vehette birtokba.⁸⁰ Érdekes módon az említett Rődön Márton deák birtokostársai a Zalánkeményiek és a gyulafehérvári levélkereső Lippai Péter voltak, talán a fejedelmek fenntartottak hivatalnokaik számára egy-egy birtokrészt, ezzel jutalmazva szolgálataikat.⁸¹

Kolozsvári Márton egyszerű városi polgárból országos főtisztvislégre jutó pályája valamikor 1599 második fele, 1600 eleje közötti időszakban érhetett véget. Ő az egyedüli levélkereső, akinek síremléke is fennmaradt, a Farkas utcai templom 1911. évi restaurálásakor került elő az egyház padozatkövei alól.⁸² Temetésekor a Farkas utcai épületegyüttes a jezsuiták birtokában

⁷⁴ A százak tanácsának a városi igazságszolgáltatásban betöltött szerepéről László Pakó: *Rolul adunării centumvirilor în activitatea judecătorească a Clujului în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea. = Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani.* Coord. Susana Andea, Ioan-Aurel Pop. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane. Cluj-Napoca 2009. 225–238.

⁷⁵ 1578. áprilisában hozott határozat. EOE III. 133.

⁷⁶ 1593–1596: ítélszéki ülnök és requisitor. (KmProt X. 269^r, KmProt X. 473^v); 1597–1598: ítélmester és requisitor (KmProt X. 369^r; Trócsányi: *Központi kormányzat* 357.)

⁷⁷ Trócsányi: *Központi kormányzat* 316; EOE. IV. 131.: az 1598-ban tartott fehérvári országgyűlés elhatározta, hogy „Az minémű adóbéli restantiák penig, úgymint két-ezer nyolczszáz kilenczvennégy forint nyolczzvennégy pénz, Theke Ferencz uram idejébe beszedetlen maradtanak, arról tetszött, hogy azt ez jövendő bőth közép szeredára minden vármegyéből az ispánok, viceispánok, királybírák és perceptorok kétszáz forint tereh alatt Kolosvárra Márton mester kezébe szolgáltatassák.”

⁷⁸ EOE IV. 10, 14–15.

⁷⁹ 1592–1595 között szerepel az Óvárban adófizetőként. Lásd KvSzám 5/XV.20, 5/XVI. 22, 5/XVI.86, 5/XVI.150. Az adatokért Kiss Andrásnak tartozom köszönettel.

⁸⁰ Az 1597-ben kötött egyezés szerint magyarorrói Cseh, másként Dezső Péter és Miklós 50 Ft-ért lemondta Márton deák ítélmester és requisitor javára saját Magyar- és Oláhrődi jószágairól, melyeket az hűséges szolgálataiért nyert el. Cselekedetüket azzal indokolták, hogy Márton deák ítélmesterként segítheti őket perekben: „volentes etiam animum dicti Martini litterati erga sese demerere... cuius ope et auxilio ipsi in prosecutionibus caussarum suarum plurimum indigerent.” (KmProt X. 369^r–370^r.)

⁸¹ A Zalánkeményiek birtoklására lásd KmProt X. 298^r–298^v, 473^v. Lippai Péter birtoklására KmProt XVI. 99^r.

⁸² A töredékes síremlék szövegét téves keltezéssel és félreértelmezett címmel közölte Sándor Imre: *A kolozsvári Farkas-utcai ref. templom régi sírkövei.* Kvár 1913. 17. A sírkő jelenleg a Kolozsvári Történeti Múzeum kapualjában

volt, ez egyértelműen bizonyítja, hogy Márton deák katolikus volt. Szaktudása mellett bizonyára ez is hozzájárulhatott karrierje sikeréhez.

Kolozsvári szász patriciuscsaládból származó feleségétől, Bek Katalintól feltehetően két fia született: az egyiket, Mártont sirköve említi, róla nevéen kívül semmit sem tudunk, János nevű fia viszont valószínűleg apja nyomdokaiba lépett, talán ő az a kincstári jogügyigazgató, aki 1603-tól viselte ezt a tisztséget.⁸³

Szentiványi György (Kolozsvári György deák) 1577–1613

Annak ellenére, hogy nagyon hosszú időn keresztül teljesített levélkeresői szolgálatot, György deák életútjáról csupán hézagos adatokkal rendelkezőnk. Lakatgyártó apja talán valamelyik erdélyi Szentivánról került János Zsigmond gyulafehérvári udvarába, majd onnan Kolozsvárra.⁸⁴ Ügyes mesteremberként hamarosan akkora vagyonra tehetett szert, hogy fiát, a későbbi requisitort a városi iskolában taníttathatta, de az sem kizárt, hogy wittenbergi tanulmányait is finanszírozta. Ez a feltételezés akkor bizonyosodhat be, ha egyértelműen kiderül, hogy Szentiványi György azonosítható azzal a „Georgius Serarii Claudiopolitanus”-szal, aki 1567-ben a wittenbergi universitáson tanult.⁸⁵ Az a Kolozsvári György viszont, aki 1569-ben alumnusként írt levelet Wittenbergből szülővárosába – a kézírás alapján –, nem valószínű, hogy vele azonos.⁸⁶ Az is kérdés, hogy Szentiványival azonosítható-e a fejedelmi kisebb kancellárián 1568-ban, majd 1579-ben szolgáló Kolozsvári György deákok közül valamelyik.⁸⁷

Szentiványi Györgyöt 1577-ben már a konventnél találjuk, és hivatali karrierje el is akadt ezen a szinten. Hosszú ideig tartó levéltárosi szolgálata alatt arra is volt gondja, hogy két protocollumkötetet mutatóval lásson el.⁸⁸ Azon levélkeresők között tarthatjuk számon, akik szívükön viselték a gondjukra bízott levelek sorsát. Erre az is utal, hogy levelezőpartnere volt a neves humanista Szamosközi István gyulafehérvári káptalani levélkereső, aki történetíróként felismerte a hiteleshelyi levéltárakban őrzött levelek forrásértékét, és jelentőségükre a rendek figyelmét is megpróbálta felhívni.⁸⁹

Szentiványi György hivatali pályája során csupán annyit ért el – talán kapcsolatai, állása révén –, hogy Kolozsváron levő családi vagyonát tovább gyarapította, de vármegyei birtokszerezéseiről nem tudunk. György deáknak bizonyára nem sikerült a város keretei közül kitörni, feltehetően élete végéig birtoktalan nemes polgár maradt. Tekintélyes vagyona viszont lehetővé tette számára különböző kölesönügyletek lebonyolítását, így sikerült – említett Monostor utcai

található (Mihály Melinda szíves közlése). Vö. Balogh Jolán: *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Bp. 1985. 191–192.

⁸³ Trócsányi: *Központi kormányzat* 364.

⁸⁴ Sunkó: *Archontológia* 321.

⁸⁵ Szabó–Tonk: *Egyetemjárás* 67. (660. sz. alatt)

⁸⁶ MOL. F25 (Miscellanea) 135–135v.

⁸⁷ Trócsányi: *Központi kormányzat* 368, 370.

⁸⁸ KmProt III. és IV. mutatói. Erről lásd KmJkv I. 144. A jegyzőkönyvek leírása uo. 158.

⁸⁹ Szamosközi levelének címe: „Ez level adassek Coloswarat, Geogy deak uramnak az conventnek, Monostor wczaban bizodalmas uramnak.” MOL F25 (Miscellanea) 344–347. Közlése: *Erdélyország történeti tára, egykorú s magyar nyelven készített történetiratok-, levelek-, országgyűlési végzések- és törvényczikkelyekből II. 1845.* (Közléteszi Kemény József és nagyajtai Kovács István.) 124–126.

ingatlana mellé – zálog címén megszereznie néhai Borbély Ferenc főtéri házának egy részét és egy Széna utcai házrészt.⁹⁰

György deák nevével requisitorként utoljára 1613-ban találkozunk, amikor egy bizonyos összeget helyeztek letétbe nála.⁹¹ A halál is ekkor érthette, mert a későbbi forrásokból nem tűnik elő.

Balásfi Ambrus 1579–1591

Igazi kolozsvári értelmiségi dinasztia kevéssé ismert tagja, melynek legnevesebbjei testvére, az unitárius hitszónok Basilius István, illetve unokaöccse, a hitvitázó katolikus főpap Balásfi Tamás.⁹² Egyik testvérének fia, Balásfi János szintén sikeres hivatali karriert futott be, előbb a kisebb és a nagyobb kancellárián és a gyulafehérvári káptalani hiteleshelynél írnokoskodott, majd 1594-től a fejedelmi kancellária titkára lett. A család tagjai közül tehát egyszerre ketten is szolgáltak a hiteleshelyi levéltárakban.

Ambrus deák először 1579-ben szerepel kolozsmonostori levéلكeresőként, ekkor kerülhetett a konventhez is, mert 1577-ben még egyszerű kolozsvári polgárként tett bevallást a hiteleshelyen.⁹³ Kolozsvári háza, melyben hivatalviselése idején feltehetően a konventi levéltár egy részét is kezelte, a Széna utcában, az említett Balásfi János és szülei sarokházának szomszédságában volt.⁹⁴ 1591-ben szerepel utoljára levéلكeresőként.⁹⁵ 1593-ban már a Kolozs vármegyei adó számvevője (exactor censuum comitatus Colosiensis), azonban neve mellett requisitori címe nem szerepel, habár – mint tudjuk – gyakran megtörtént, hogy az egyik levéلكereső vármegyei adószedő is volt.

Decsi [?] János 1593

1593-ban, egyetlen forrásban találkoztunk egy Dechius Jánosnak nevezett kolozsmonostori requisitorral.⁹⁶ Elképzelhető, hogy az ekkor éppen Kolozsváron tartozkodó Baranyai Decsi János historikus rejtőzködik e név alatt, de ezt csak további adatokkal lehetne bizonyítani vagy cáfolni.⁹⁷

Kövendi Mátyás 1593–1614

Neve alapján ítélve családja a közeli Aranyosszékről kerülhetett Kolozsvárra. 1593-tól szerepel a forrásokban a kolozsmonostori requisitorok sorában, az akkoriban elhunyt Balásfi Ambrust válthatta fel hivatalában.⁹⁸ Semmit nem tudunk arról, hogy milyen családi és társadalmi háttér segítette elő Mátyás deák városi hivatali emelkedését, bizonyára alapos jogi fel-

⁹⁰ Kolozsvári házai, házrészei: KmProt X. 66^r, 265^v–266^r, 454^r–454^v. Atyai köháza és telke a Széna utcában: Sunkó: *Archontológia* 321.

⁹¹ Az 1614-ben kelt oklevél egy évvel korábbi ügyletre vonatkozik. KmProt XVI. 135^r.

⁹² A családról bővebben Bogdándi Zsolt: *A kolozsvári Balásfiak*. Református Szemle 96. évf. (2003. november–december). 807–812.

⁹³ KmProt VII. 18^v–19^r.

⁹⁴ KmProt VII. 60^r–61^r.

⁹⁵ KmProt X. 52^r.

⁹⁶ MOL F25 (Miscellanea) 278^r.

⁹⁷ Bartoniék Emma: *Fejezetek a magyarországi történetírás történetéből*. Kézirat gyanánt. Bp. 1975. 259.

⁹⁸ Levéلكeresőként való említései időrendben: 1593 – MOL, F25 (Miscellanea) 279^r; 1594 („Mattyas deiakot az konventet vzyi Molnar Gaspar 2 lovan zekeren, Pettribe Bogatty zamara ikttatni”) – SzT V. 531.; 1596 – SzT II. 275; 1599/1606 – SzT VII. 200; 1609 – MOL F25 (Miscellanea) 357^r; 1612 – KmProt XVI. 91^r; 1614 – Beke: *A kolozsmonostori konvent* 533. sz.

készségének, szakértelmének köszönhetően került 1603-ban a kolozsvári directorok közé.⁹⁹ Ekkor már a város köztisztviselőben álló, vagyonos polgára lehetett, hiszen neve a százférfiak sorában is szerepel.¹⁰⁰

Kibédi János 1601–1602

A feltehetően székely származású Kibédi János a fejedelmi kisebb kancelláriáról került a konventi hiteleshely levéltárához.¹⁰¹ Az ítélszéknél, az ítélmesterek szolgálatában sajátíthatta el azt a tudást, melyet utóbb requisitorként kamatoztathatott. 1599-ben Kolozsvárott találjuk, ekkor az Erdélyből távozó Kakas István őrá bízta mint hű emberére a városban levő háza őrzését.¹⁰² 1601-ben már a konvent egyik levélkeresője, de tisztségét viszonylag rövid ideig viselte,¹⁰³ valószínűleg a századfordulót követő harcok vagy pestisjárvány áldozata lett. Helyére talán Hajósi Pál került, aki 1603-tól viseli a requisitori tisztséget.¹⁰⁴

Hajósi Pál 1603–1605

Családjá a Kolozsvárhoz közeli Magyar- és Oláhpátán birtokolt, itt láthatta meg a napvilágot Bornemissza, másként Hajósi Benedek fiaként.¹⁰⁵ Ebből a kisnemesi környezetből került Hajósi Pál előbb írnokeként a fejedelmi kisebb kancelláriára, ahol 1592–1599 között szolgált, innen feltehetően 1603-tól a konventi hiteleshelyhez távozott.¹⁰⁶ Szintén e tájban választhatta meg Kolozs vármegye nótáriusának, mely tisztségben haláláig megmaradt.¹⁰⁷ Bizonyára a századfordulót és az azt követő éveket jellemző körülmények kényszeríthették rá arra, hogy megélhetéséért időnként kölcsönökhöz folyamodjon, melyek törlesztése halála után rokonaira hárult.¹⁰⁸

⁹⁹ Herepei: *Adattár* III. 563; *Kolozsvári emlékirók 1603–1720*. A bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József. A forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József. Buk. 1990. 101. (A továbbiakban *Kolozsvári emlékirók*).

¹⁰⁰ Binder 1982. 290, 293.

¹⁰¹ A kisebb kancellária íródeákja 1589–1599 között, lásd Trócsányi: *Központi kormányzat* 368.

¹⁰² Dr. Veress Endre: *Zalánkeményi Kakas István*. Magyar Történelmi Életrajzok. (Szerk. Dézsi Lajos). Bp. 1905. 112.

¹⁰³ Requisitorként való említései, időrendi sorrendben: 1601 – KmProt XV. 45^r, 49^v; 1602 – ENMLt, Bánffy lt fasc. nr. 25.; 1608-ban néhai – KmProt XIII. 133^r.

¹⁰⁴ Ezt a feltételezést az támasztja alá, hogy ebben az időszakban Szentiványi György és Kövendi Mátyás hosszú ideig (1613-ig, illetőleg 1614-ig) viselte requisitori tisztségét, mellettük lehetett a harmadik konventi tisztségviselő Kibédi János, majd az őt felváltó Hajósi Pál.

¹⁰⁵ KmProt XVI. 8^v.

¹⁰⁶ A kisebb kancellária írnoke, lásd Trócsányi: *Központi kormányzat* 367. Requisitori említései: 1603 – *Basta György hadvezér levelezése és iratai II. (1602–1607)*. A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága megbízásából hazai és külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja Veress Endre. Bp. 1913. 180; KmProt XV. 232^v; 1604 – *Jezsuita Okmánytár I/1. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606*. Sajtó alá rendezte Balázs Mihály, Kruppa Tamás, Lázár István Dávid, Lukács László. Szeged 1995. 294.

¹⁰⁷ Halála 1605. október 5. előtt következhetett be. Erre utal Tordai Imre Kolozs vármegyei nótárius ekkor kelt bejegyzése a vármegye jegyzőkönyvében (ENMLt-ban): „Postquam Paulus Haiosy morbo gravissimo ac diuturnissimo oppressus fuisset, tandemque sublatus e vivis et in locum eiusdem per electionem dominorum nobilium in officio notariatus... successissem.” KolJkv f. 35. Ennek ellentmond viszont a kolozsmonostori protocollumban levő bejegyzés, mely 1606 márciusában még élőként tünteti fel. KmProt XVI. 130^v. Talán ez utóbbi oklevél jegyzőkönyvbe való bevezetésekor tévesztette el a dátumot valamelyik levélkereső. A Kolozs vármegyei jegyzőkönyvekben található adatokra Dáné Veronka hívta fel figyelmemet, segítségét köszönöm.

¹⁰⁸ 100 Ft-ot kölcsönzött kolozsvári Gellyén Imrétől – KmProt XVI. 130^v. 1607. május 18-án már testvére, Hajósi István törlesztette néhai testvérbátyja Filstich Péterrel szembeni tartozását, 50 Ft-ot és egy köböl búzát – KmProt XVI. 8^v–9^r.

Tordai Imre 1608 (?) – 1619

A közeli Tordáról jött Kolozsvárra, ahol először a Kolozs vármegyei jegyzőséget (1605-től), majd 1608-tól bizonyíthatóan a konventi levélkeresői tisztséget is viseli.¹⁰⁹ Családjáról csak annyit tudunk, amennyi 1609-ben kelt, részlegesen közölt címeresleveléből kiderül: feleségét Balogh Annának, leányait pedig Borbálának és Annának hívták.¹¹⁰ Feltehetően hivatali szolgálatai jutalmául nemesítették meg, de arról, hogy nemesként voltak-e birtokai, vagy hogy szolgálata révén miként gyarapíthatta vagyonát, semmit nem tudunk. 1611-ben elvállalta a Kolozs vármegyei adószámvevőséget, de a városban is elismertségre és vagyonra tehetett szert, mert 1617-ben már a százérfiak között szerepel.¹¹¹ Utoljára 1622-ben találkoztunk nevével, ekkor még Kolozs vármegye jegyzőjeként állított ki egy levelet,¹¹² de az is lehetséges, hogy a konventi kancellárián is tevékenykedett még, talán e tájban bekövetkezett haláláig.

Bibarcfalvi (másként Simon Literáti) János 1615?

Sunkó Attila jegyzékében szerepel requisitorként 1615-ben. Mi semmi nyomát nem találtuk működésének. A rá vonatkozó életrajzi adatok közlését, minthogy levélkeresői tevékenységét bizonytalannak tekintjük, mellőzzük.¹¹³

Szölősi István 1616–1623

Származásáról, tanulmányairól semmit nem tudunk. Talán polgárként vagy armálisos nemesként kerülhetett előbb a fejedelmi kisebb kancelláriára (1607), 1610-től pedig négy éven keresztül a nagyobb kancellárián szolgált mint íródeák.¹¹⁴ A központi irat kibocsátó szerveknél elsajátított tudás, a gyakorlati jogban való jártasság segíthette őt pályája újabb állomására: 1616-tól már a kolozsmonostori konvent egyik levélkeresője.¹¹⁵ Hivatalaiban szerzett keresetét prókátorokodással is kiegészítette, erre vall Vagias Gáspár 1614. évi bevallása, amely szerint Szölősi Istvánt – minthogy pereiben védelmezte – fiává fogadja, és jószágaiban örökösévé teszi, egyúttal átenged számára egy házhelyet és két kaszálót Magyarpatán.¹¹⁶ Talán a Kolozs vármegyei birtokrész megszerzése segíthette Szölősit abban, hogy a megyei adminisztrációban is szerepet kapjon: 1618-ban Bethlen Gábor *salvus conductus*át Kolozsváron lakó Szölősi István részére állítja ki, aki „nem cziak az Coloswarmegie adaiának perceptora, hanem az Colosmonostori conventnekis edgyik requisitora”.¹¹⁷ Sajat protocollumába másolt elszámolá-

¹⁰⁹ Levélkeresőként említik: 1608 – KmProt XVII. 10; 1614 – Beke: *A kolozsmonostori konvent* 533. sz.; 1616 – KmProt XVII. 143; 1619 – KmProt XVIII. 75.

¹¹⁰ Sándor Imre közölte a Báthory Gábor által adott oklevél rövid regesztáját, illetve a címerleírás szövegét és a címerképet. *Címerlevelek*. Gyűjtötte Sándor Imre. II. füzet, Kvár 1910. 39.

¹¹¹ Binder 1982. 295.

¹¹² ENMLt, Kemény cs. csombordi lt, nr. 512.

¹¹³ Életpályájára vonatkozó adatokat lásd Sunkó: *Archontológia* 314.

¹¹⁴ Trócsányi: *Központi kormányzat* 196.

¹¹⁵ KmProt XX. címlap

¹¹⁶ Bethlen Gábor 1622-ben erősítette meg ezt a szerződést, oklevelében Szölősiről a következőket írja: „in tabula principalis Transilvaniae iudiciariae iurati notarii... post vero quod aulicae principum praedecessorum nostrorum ac tandem nostrae etiam cancellariae se addicens... in presentiarum etiam in officio requisitoratus dicti conventus de Colosmonstra publica Regni ordinumque ei commodo citra omnem quarelam invigilaret.” KmProt XXI. 32’–34’.

¹¹⁷ MOL F25 (Miscellanea) f. 433.

saiból tudjuk, hogy e tisztségét egy évvel korábban, illetve 1621–22 között is viselte.¹¹⁸ 1623-ban a vármegyei nemesség jegyzőjének választotta, de ezt a hivatalt csak rövid ideig viselte, talán a városban pusztító pestisjárvány ragadta el.¹¹⁹

*Kolozsvári Bágyoni Demeter másként Hadnagy János 1617–1620**

A Kolozsvárhoz közeli aranyosszéki székely kisbirtokosok közül származott, és értelmiségi pályára lépve kerülhetett a konvent kancelláriájához. Családtagjai közül Kelemen Judit nevű feleségét és fiát, Dánielt ismerjük, aki az 1630-as években tiltakozott a Demeterek bágyoni, szentmihálytelkei és kercedi jószágai ügyében.¹²⁰ Korábbi pályájáról semmi adatunk nincs, 1617-ben már kolozsmonostori levélkeresőként szerepel.¹²¹ Hivatali szolgálata nem járhatott túl nagy anyagi gyarapodással: 1619-ben csupán egy olcsó Alsó Király utcai faházat tudott vásárolni, további városbeli gyarapodásra, társadalmi emelkedésre már nem volt lehetősége.¹²² Talán őt is az 1622-től dühöngő pestis ragadta el.

Szentmihályfalvi András 1623 (?)

Konventi hivatalviselése bizonytalanak tekinthető mivel egyetlen adat említi requisitorként.¹²³ Szentmihályfalvi András neve 1616–1631 között szerepel a nagyobb kancellária íródeákjainak sorában.¹²⁴ Ez inkább azt valószínűsíti, hogy Beke tévedésének tulajdonítható kolozsmonostori levélkeresőként való említése.

Csanádi Pál 1625–1636

A kolozsmonostori konvent egyik legismertebb levélkeresője, de hírnevét nem levéltárosi, hanem egyházi, irodalmi és az oktatásban betöltött szerepének köszönheti.¹²⁵ Külföldi egyetemeken is tanult.¹²⁶ Konventi requisitorként először 1625-ben említik,¹²⁷ és e tisztségét élete

¹¹⁸ Elszámolásai a Kolozs vármegyei adóról: KmProt XX. 77^r–77^v, 178^r. Adószámvevői említése 1622-ből: KmProt XXI. 34^r. A levélkereső több névváltozata közül a Demeter János fordult elő a leggyakrabban.

¹¹⁹ Vármegyei jegyzőnek való megválasztásáról és haláláról Kolozs vármegye jegyzőkönyvének 459. lapján található szöveg tájékoztat: „1623. feria IV. post dominicam Quadragesimae ex deliberatione dominorum nobilium Stephanus Szeoleosi requisitor conventus Colosmonostrensis in officium notariatus creatus.; 1624 feria III. proxima post dominicam Jubilate post terribilemque et inopinatam Stephani Zeoleosi mortem ex communi eorundem dominorum nobilium consensu et suffragio electus est in officium notariatus Stephanus Varsoczy.” A Kolozsváron pusztító pestisjárványról lásd *Kolozsvári emlékirók* 154–155. E járványnak a levélkeresők közül talán ketten is áldozatai lehettek: a requisitorok 1623. február 20-án egy végrendeletet „in quadam signatura praedecessorum nostrorum hisce scilicet elapsis pestilentissimis temporibus, divina voluntate e vivis sublatorum” találtak meg. A nevezett signatura 1622. március 31-én kelt. KmProt XX. 185^v.

¹²⁰ KmProt XXIX. 182^v.

¹²¹ KmProt XIX. 20^v.

¹²² KmProt XXI. 51^r.

¹²³ Beke: *A kolozsmonostori konvent* 549. sz.

¹²⁴ Trócsányi: *Központi kormányzat* 195.

¹²⁵ Ezekről bővebben Kénosi Tőzsér István – Uzoni Fosztó István: *Az erdélyi unitárius egyház története* I. Fordította Márkos Albert. A bevezető tanulmányt írta és a fordítást a latin eredetivel egybevetette Balázs Mihály. Kvár 2005. 444–446; Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története (1568–1900)*. II. Hn. 1935. 393–395. (A következőkben Gál: *Unitárius kollégium*). Életrajzi adatai röviden összefoglalva: Szabó–Tonk: *Egyetemjárás* 214. (2187. sz.), és lényegében ez alapján Sunkó: *Archontológia* 315.

¹²⁶ A padovai egyetemet látogatta, lásd Szabó–Tonk: *Egyetemjárás* 214. (2187. sz.). 1626-ban a bölcsészeti- és orvostudomány doktoraként említik (lásd 129. sz. jegyzet).

¹²⁷ KmProt XXIII. 101^v.

végéig megtartotta. Pálfi István előtt ő lehetett a hiteleshely vezetője (conservatora?), de egyéb hivatalaival járó elfoglaltságai miatt feltételezhetjük, hogy egyre kisebb szerepet tudott vállalni a hiteleshely működtetésében. Amikor 1626-ban Bethlen Gábor megerősíti a kolozsvári unitárius iskola kiváltságait, Csanádi Pál már 19 éve betölti az iskola rektorságát, emellett orvos, és csak „utolsósorban” a konvent egyik requisitora.¹²⁸ 1632-ben unitárius püspöknek is megválasztották, ezután még kisebb lehetett szerepe a hiteleshelyi oklevelek kiállításában.¹²⁹ 1636. december 3-án ragadta el a halál, „nagy solennitással” temették el a Házsongárdi temetőben.¹³⁰

Tordai Péter 1627–1646

Valószínűleg a tragikus sorsú Kolozsvári János deák fiskális director Sombori Judit nevű feleségétől született, valamikor a 16. század végén. Erre egy 1614-ben kelt forrásunk utal, ekkor tordai néhai Kolozsvári János deák özvegye, Sombori Judit és már törvényes korú (tehát 14 életévét betöltött) fia, Kolozsvári Péter deák bevallást tesznek a kolozsmonostori hiteleshelyen.¹³¹ Ugyanekkor említik Péter deák kiskorú testvéreit, Ferencet és Erzsébetet. Tisztes kolozsvári értelmiségi polgárcsaládból származhatott tehát Péter deák, és tehetsége mellett a családi háttér – apja bukása ellenére – lehetővé tette számára a hivatali karriert és a társadalmi felemelkedést. 1612-ben a fejedelem nagyobb kancelláriáján deákoskodó Tordai Péter valószínűleg csak névrokona lehetett, ő ekkor még túl fiatal volt ezen tisztség betöltéséhez. Az 1623-ban Kolozs vármegye adószedőjeként említett Tordai Péter viszont már biztosan ő. Ezen hivatal gyakran kapcsolódott a levékkeresői tiszthez, ezért nem kizárt, hogy már ekkor konventi levéltáros is volt.¹³² A vármegye mellett a városban is gyorsan lépett előre. 1623-ban már kelendő elismertségre és gazdagságra tehetett szert ahhoz, hogy beválasszák a város életét irányító testület, a százférfiak sorába.¹³³ Kolozsváron levő ingatlanai közül csupán azt ismerjük, amely lakóhelyéül is szolgált, és amelyben a gondjaira bízott levéltár egy részét is őrizte. Egy neki küldött levelet így címezték: „Az en io akaro uramnak Colosvarat Híd utzaban lako Peter deak uramnak (ugy mint Captalanban) nekem io akaro uramnak adassek kezeben.”¹³⁴ Valószínűleg ebben a házban érthette a halál is, melynek pontos dátumát requisitortársa, Pálfi István jegyezte fel: 1646. október 2.¹³⁵

¹²⁸ KmProt XXI. 101: „scholae Claudiopolitanae publicae iam ab annis decem et novem rector, philosophiae et medicinae doctor ac in conventu Beatae Mariae Virginis de Colosmonostra litterarum requisitor.”

¹²⁹ Püspökké választásáról és jelleméről lásd *Kolozsvári emlékirók* 163.

¹³⁰ Sunkó: *Archontológia* 315; *Kolozsvári emlékirók* 169. Sírfeliratát közli Herepei János: *A házsongárdi temető régi sírkövei*. Bp. 1988. 193–194. (A továbbiakban Herepei: *Házsongárd*.) A régi városi iskola (jelenlegi Zeneiskola) belső falán levő emléktáblájának szövegét lásd Löwy Dániel – Demeter V. János – Sztalos Lajos: *Köbe írt Kolozsvár. Emléktáblák, feliratok, címerek*. Kvár 1996. 42–43.

¹³¹ KmProt XVI. 70; A Kolozsvári Jánosokra és családjukra vonatkozó adatokat Wolf Rudolf foglalta össze. Lásd *Torda város tanácsai jegyzőkönyve*. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Wolf Rudolf. Erdélyi Történelmi Adatok VI. 1. Kvár 1993. 61–62. (74. és 75. sz. jegyzet). A 74. jegyzetnél, 1585-ben említettek (Mihály, Gáspár és Imre) bizonyára egy másik János deák fiai.

¹³² Vármegyei perceptorai említései: 1623 – KmProt XXXIII. 79^a–80^a; 1628 – Sunkó: *Archontológia* 322–323.; 1636 – uo. Requisitorai említése: Sunkó: *Archontológia* 322–323. 1633-ban kollégájával, Pécsi Jánossal együtt vette fel Gyaluban Zólyomi Dávid végrendeletét, EOE IX. 366–367. 1638-ban Gyulafehérváron tett vallomást egy feltehetően tévesen kiállított iktatólevél ügyében, ENMLt, Kemény cs esombordi lt., nr. 814.

¹³³ Binder 1982. 301. 1642-ben is centumpater: KmProt XXVII. 77^a.

¹³⁴ KmProt XXV. 73^a.

¹³⁵ Sunkó: *Archontológia* 322–323; KmProt XXXI. 3^a.

Tordai Péter deák hiteleshelyi működésének legkézenfekvőbb emlékei az általa vagy többnyire általa vezetett jegyzőkönyvek.¹³⁶ Ezen protocollumok közül kettőt a későbbi requisitor Szalárdi János látott el mutatóval, egyet pedig biztosan ő mentett meg a pusztulástól azzal, hogy a Péter deák által lejegyzett szövegeket egybekötötte.¹³⁷

Pálfi István 1627–1667

Jakó Zsigmondnak köszönhetően életéről és a konventi levéltár rendezésében és megmentésében betöltött szerepéről viszonylag sokat tudunk.¹³⁸ Már ifjúkorában Bethlen István tanácsúr udvarában írnokoskodott, innen került előbb a fejedelem nagyobb kancelláriájára, majd 1627-től biztosan a kolozsmonostori hiteleshelyhez annak egyik requisitoraként.¹³⁹ Valószínűleg a Fehér vármegyei Enyed mezőváros polgárai közül lépett hivatalnoki pályára, nemességet és címeradományt írnoki szolgálataiért 1623 táján kapott.¹⁴⁰ Karrierjét leginkább különösen szép kézírásának köszönhette, s noha katolikus volt, a fejedelem őt választotta ki mint „jó kezű deákot”, hogy tisztázza az 1636-ban Öreg Graduálként kinyomtatott kálvinista énekeskönyv összegyűjtött anyagát.¹⁴¹ Talán e munkájának köszönhette kolozsmonostori requisitorságát.

Pálfi levélkeresőként is maradandót alkotott. 1640 körül kezdte el a levéltár rendezését, és feladatával 1648 táján készülhetett el. Ebben az évben kelt utasítása requisitorársai részére, melyből kiderül, hogy Pálfi a levéltár régebbi anyagát elválasztotta a gyakrabban használt újabbtól, tárgyi csoportokba és ládikákba helyezte a leveleket, majd mutatókat készített hozzájuk.¹⁴² Neki köszönhetően állott össze a levéltárban őrzött minutákból a 15. századi jegyzőkönyvek nagy része, és ugyancsak ő készíthette, középkori szertartáskönyvek hártáját is felhasználva, a mai köteteket. A levéltár megőrzése és rendezése érdekében kifejtett tevékenysége mellett Pálfi azt is igen jól látta, hogy minden munkája hiábavalóvá válhat, ha nem oldják meg a levéltár elhelyezésének súlyos, a fejedelemség korszakát végigkísérő gondját. 1650 táján kelt felterjesztésében, melyet csak fogalmazványként ismerünk, sürgette a megoldást, és azt javasolta, hogy a konventi anyagot egy helyen, a Monostoron levő „mángorló házban” helyezték el, és ott őrizték.¹⁴³ Megszűnt volna ezzel az a gyakorlat, hogy a leveleket a requisitorok szállásán tartásák, maga Pálfi is tapasztalta már, mekkora veszélyekkel járhat az, ha a saját Farkas utcai háza szolgál levéltárként.¹⁴⁴

¹³⁶ Sunkó: *Archontológia* 322–323.

¹³⁷ KmProt XVIII. elején levő index 176. lapja.

¹³⁸ KmJkv I. 145–146.

¹³⁹ KmProt XXI. 114’.

¹⁴⁰ MOL F1 (Libri regii). X. p. 352–353. A címerleírást magyar fordításban közli Sunkó: *Archontológia* 316–317.

¹⁴¹ KmJkv I. 145. – Az Öreg Graduálról és Pálfi István személyéről lásd még Kurta József: *Az Öreg Graduál századai Erdélyben*. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 8. Kvár 2002. 10–12.

¹⁴² KmJkv I. 145.

¹⁴³ Pálfi szövege: „Rendelne egy conventualis locust melyet [...] privilegialnais, hogy az kik requisitorok lenenek laknanak egy helyben es ott [...] procedalnanak juxta officii exigentiam debito modo. Erre penig egy alkalmas helt nem talalunk mint [?] Monostoron vagion egy mangorlo haz, ki nem sok epulettel igen alkalmas lene erre az szuksegre, ott mindeneket szep rendbe [...] ladakba helyeztetve (Isten kiteol oltalmazzon), haborusagnak idejen, mind ladastol kenyo volna behozni az varasban, mint ennekeleottis...” KmProt XXXV. (számozatlan lapok)

¹⁴⁴ 1648. október 1-jén a fejedelem két ittas állapotban levő udvari familiárisa Pálfi Farkas utcai házában garázdálkodott: „noctis in silentio, tempore jam plane ad undecimam horam nocturnam urgente ad domum ipsius exponentis eam videlicet, quae pronunc exeo quod ea omnia litteralia instrumenta quae alias alibi locata habebantur, in ipsa domo exponentis containerentur, pro sacristia sive conservatorio conventus Colosmonostrensis reputaretur, in platea Luporum, intra moenia dictae civitatis regiae Colosvar situatam ac vicinitatibus domorum ab orientali [...] circumspecti

Pálfi István tervének az elkövetkező szomorú idők nem kedveztek. Talán neki is köszönhető, hogy amikor 1658-ban a tatár had rászakadt Erdélyre, a levéltárat vagy annak egy részét a biztonságosabb szamosújvári várba menekítették. Mikor a veszély elmúltával a levéltári anyag visszakerült a városba, minden maradt a régiben: a leveleket továbbra is a requisitorok szállásain őrizték.

Pálfi művelt, könyvszerető ember volt, de arról, hogy a tudását hol szerezte s miképpen gyarapította, semmit nem tudunk. Már 1625-ben, kancelláriai deákként bejegyezte nevét Joannes de Verdena 1509-ben megjelent könyvébe,¹⁴⁵ 1630-ban pedig a csíksomlyói ferenceseknek ajánlódott könyveiből. Könyveinek fennmaradt jegyzéke sokrétű műveltségéről tanúskodik.¹⁴⁶

Keveset tudunk arról, hogy mekkora anyagi és társadalmi elismerésben részesült. 1642-től került a kolozsvári centumvirek közé,¹⁴⁷ ekkor a város már befogadta, és talán így jutalmazhatta a közösség azt, hogy udvari kapcsolatait a *civitas* érdekében is felhasználta. Udvari összeköttetéseit Pálfi nem vonakodott időnként saját érdekében is felhasználni, noha ez nem mindig hozott számára anyagi hasznot, sőt esetenként még veszteséggel is járhatott.¹⁴⁸ Hivatali szolgálatait, úgy tűnik, nem jutalmazták birtokadománnyal. 1636-ban Rákóczi György fejedelem sem jószágot, hanem évente 500 kósót adományozott a dési aknáról Pálfi István részére.¹⁴⁹ Talán jövedelmei kiegészítéséért vállalta el ugyanebben az évben a Kolozs vármegyei adószedői tisztséget.¹⁵⁰ A forrásokban utoljára 1667-ben szerepel, ekkor requisitori tisztsége mellett – előrehaladott kora ellenére – a török adó generális perceptora volt.¹⁵¹

Gerendi Pál 1628

Talán az egykor jelentős szerepet játszó nemesi család egyik ismeretlen, hivatalnoki pályára lépett sarja. Egyetlen adat támasztja alá konventi requisitorságát: 1628-ban Kolozsváron lakó Gerendi Pál „egik fw convent.”¹⁵²

Pécsi János 1633–1642

Baranyából, neve szerint éppen Pécs városából került Kolozsvárra, a török elől menekülők sokaságával együtt.¹⁵³ 1622–1633 között a fejedelem nagyobb kancelláriáján jegyző, ebben az időszakban talán külföldön is peregrinált.¹⁵⁴ Kolozsváron, 1623-ban már a százérfiak között

Martini Szindi, ab occidentali vero plagis Stephani Baczi junioris [...] ipso domus hospite potentiose irruissent et invasissent.” MOL F25 (Miscellanea) f. 339–340.

¹⁴⁵ *Erdélyi Könyvesházak*. Lásd Jakó Klára: *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója 1579–1604*. Szeged 1991. 131.

¹⁴⁶ *Betűművész* 37–38.

¹⁴⁷ KmProt XXVII. 77^v; Binder 1982. 303.

¹⁴⁸ Egy címereslevél protocollumbeli kihúzott másolata alatt olvasható Pálfi alábbi szövege: „Ennek az bestye kurva fianak ezt az armalist en magam szerzettem es irtam vala es szepen el keszitven publicaltatvan, czimeretis meg iratvan raitam hagyta, melyet az cancellarius eleiben vittem es ott cassaltak annihilaltak, oda az en keoltesem.” KmProt XXVII. 30^r.

¹⁴⁹ KmProt XXVIII. 129^v.

¹⁵⁰ MOL F25 (Miscellanea II.) 63^v.

¹⁵¹ Trócsányi: *Központi kormányzat* 309., EOE XIV. 231.

¹⁵² MOL F25 (Miscellanea), 510^r.

¹⁵³ Sunkó: *A gyulafehérvári káptalan* 102.

¹⁵⁴ Herepei szerint 1622. november 19-én társával, Dengelegi Péterrel „a fejedelem deáki” Gyulafehérvárról érkeztek Kolozsvárra, és innen indultak külföldre tanulni. Lásd Herepei: *Adattár* I. 303.

szerepelt, sikerült tehát beilleszkednie a városi közösségbe, ekkor már biztosan családot is alapított, és örökséget is szerzett magának.¹⁵⁵ A konventi hiteleshely levélkeresőjeként 1633-tól említik, ebben az évben szállt ki társával, Tordai Péterrel együtt Gyalu kastélyához, hogy írásba foglalják Zólyomi Dávid testamentumát.¹⁵⁶ A fejedelem megbízásából gyakran végzett tanúvaltatásokat, foglalt írásba urbáriumokat.¹⁵⁷ Hasonló jellegű szolgálatai jutalmaként, nevezetesen a székelyek összeírásáért adományozta neki és feleségének Rákóczi György a horgaspataikai részjárságot.¹⁵⁸ Ehhez a jóságához járultak saját Kolozs vármegyei szerzeményei, melyek után a vármegye 1641. évi lustrálásakor egy felszerelt lovat kellett hadba állítania.¹⁵⁹ Pécsi János Kolozsváron levő házáat felesége, Rázmán Anna jussán birtokolta, felesége révén válhatott tehát kolozsvári polgárrá.¹⁶⁰

Pécsit 1642. április 3-án temették el,¹⁶¹ végrendeletében mindenét feleségére hagyta, de nem fedkezett meg az őt befogadó városról és az iskola „unitária religiön levő” diákjairól sem.¹⁶²

Pécsváradi János 1635–1644

Először 1635-ben szerepel mint a kolozsmonostori konvent egyik requisitora.¹⁶³ Életpályájáról csupán elszórt adatokkal rendelkezünk, 1639–1641 között a nagyobb kancellárián találjuk jegyzőként, úgy tűnik, ő lehetett a kolozsmonostori konvent requisitorai közül

¹⁵⁵ Binder 1982. 302.

¹⁵⁶ EOE IX. 366–367.

¹⁵⁷ 1635. május 4-én Beszterce városához intézett levelét, mivel jól szemlélteti a külső hiteleshelyi tevékenység fejedelemség kori gyakorlatát, teljes szövegében idézzük: „Generosi prudentes ac circumspecti domini mihi observandissimi. Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Minden ioval lassa Isten kegelmeteket kedvezerent. Az my kegmes urunk ü nagsaga bizonios magara nezendeo dolog felöl valo inquisitiona engemet ki boczatvan, holnap Lekentzere megiek, it Tekeben ma dolgomat vegezven kegmtetek annak okaert intem az ü nagsaga nevevel, hofi veven az ü nagsaga mandatunit midgiarast az also processusabul es az Szereten innen valo rezebü [!] harom eztendötül fogva valo es ez mostani grebeket holnapra penteken 10 orara sub oneribus 64 florenorum az akkori eskwttekel es minden [...] emberekkel Lekentzere gwitwen, ket polgar tarsait regiusoknak oda boczatvan, az inquisitioni continualvan ot, annak utanna az Szereten tul valo rezet az szerent Szombatra 8 orara Beseniobe giwitven, ottis kesedelem nelkwl az inquisitioni el vegezven, kegmtetek varosabais be menven, ottis az minek kellessek lenni kegelmetekkel egi ertelembwl el vegezven, az relatoriakat ü nagsaganak quantotius reptallassam. Mivel penig mind Lekenzen smind Beseniöben mulatasom esik es felesenis lezek ugian azon oda citalando szegeniseg magun [!] eleswnk es lova-ink szenaia abrak felollis provideallion az salvusconductus continentiaia szerent. Easdem G. P. ac C. Dominationes vestrae frater valere desidero.” (KvNLT, Beszterce város levéltára, nr. 11162.) 1639-ben a kövári uradalom urbáriumát állítja össze Pécsi. Vö. Makkai László: *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*. Bp. 1954. 426. (A továbbiakban Makkai: *Rákóczi György*.)

¹⁵⁸ Az 1636. március 6-án kelt adomány indoklása: „attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis egregii Joannis Peczi de Colosvar, alterius requisitoris conventus Colosmonostrensis, quae cum antea in principali cancellaria nostra superioribus ab hinc annis [...] in expediendo omnis generis literis rebusque nostris suae diligentiae commissis, tum etiam presente matrimonialis sui status tempore tum in hoc moderno suo requisitoratus a nobis ipse clementer collato [...] quam in nonnullis generalium [?] Siculorum nostrorum connumerorum regestris describendo, aliisque cunctis in negotiis nostris pro diversitate temporum ipsi demandatis, fideliter et constanter exhibuit et impendit.” (MOL F.1. 21. 123^v–123^v.)

¹⁵⁹ KmProt XXIX. 173^r.

¹⁶⁰ Sunkó: *A gyulafehérvári káptalan* 103.

¹⁶¹ *Fasciculus rerum scholasticarum collegii Claudiopolitani unitariorum* I. Journals of the years 1626–1696. Prepared and arranged by Edit Dományházi, Miklós Latzkovits. Szeged 1997. 156. (A következőkben: *Fasciculus rerum*.)

¹⁶² 1637-ben kelt testamentumát 1642-ben egészíti ki. A szövegeket közli Sunkó: *A gyulafehérvári káptalan* 101–106.

¹⁶³ KvNLT, Beszterce város lt, nr. 11162.

az egyedüli, aki a konventi és a fejedelmi íródeáki hivatalt egyszerre viselte.¹⁶⁴ 1643-ban a kolozsvári borbélyok céhszabályait fordítja magyar nyelvre.¹⁶⁵ Halála pontos időpontját kollégája, Pálfi István jegyezte le: 1644. július 30.¹⁶⁶ Könyvei közül egyedül a Bécsben élő spanyol jezsuita, Ambrosius de Penalosa műve maradt ránk.¹⁶⁷

Kászoni József 1646–1659

Neve alapján ítélve székely származású. Először a fejedelem kisebb kancelláriáján szerepel 1641–1642 között írnokként, majd onnan 1646-tól a kolozsmonostori hiteleshely levéltárhoz került.¹⁶⁸ Pálfi István gyakran panaszkodott, hogy Kászoni Désen levő birtoka miatt vagy a fejedelem ügyeiben (in negotiis principis) eljárva távol volt, emiatt a hiteleshelyi teendőket egyedül kellett végeznie.¹⁶⁹ Valójában viszonylag sűrűn szerepel Kászoni uradalmak inventáriumainak összeállítójaként,¹⁷⁰ illetve biztosan dési háza és családja gondjai is eléggé lefoglalhatták. Dési házát az 1658. évi tatár pusztítás alaposan megviselhette. 1659 márciusában Barcsai Ákos fejedelem utasította dési sókamarását, hogy Kászoni József „colosmonostori egyik requisitor” részére utalja ki a 4000 kósót, az „mostani meg romlott desi hazanak elpuletire”.¹⁷¹

Benkő Bálint 1654–1661

A székely eredetű Benkő Bálint pályája a kisebb kancellárián indult, 1639–1640 között az ítélőmesterek mellett írnokoskodott.¹⁷² 1647-ben Kolozs vármegye alszolgabírája, 1651-ben pedig már a megye nótáriusa és perceptora volt,¹⁷³ és ezen hivatalaiban talán haláláig megmaradt, sőt 1658-ban a vármegye őt küldte követként az országgyűlésre.¹⁷⁴ Semmit nem tudunk arról, hogy miként került Benkő vármegyei tisztviselőnek Kolozsvárra, de ekkor már feltehetően vármegyei birtokkal is rendelkezhetett. 1654-től a konvent levékkeresői tisztségét is viseli.¹⁷⁵ Kolozsváron talán felesége, a szász patricius családból való Pulacher, másként Conrad Borbála révén és udvari kapcsolatai, illetve fontos hivatalai hátszelével verhetett gyökeret; 1659-ben

¹⁶⁴ Trócsányi: *Központi kormányzat* 194.

¹⁶⁵ Jakab: *Oklevéltár* II. 320.

¹⁶⁶ Sunkó: *Archontológia* 318.

¹⁶⁷ Possessor-bejegyzés az Opus egregium de Christi et Spiritus Sancti Divinitate necnon SS. Trinitatis mysterio contra Judaeos, Photium, Socinum, Eniedinum, aliosque veteres et novos arianos R.P.D. Ambrosio de Penalosa Mondexarensi S. J. Viennae Austriae, 1635, Matthaeus Formica c. könyv címlapján: „Ex libris Joannis Peczaradi aliter requisitoris Conventus Colosmonostrensis” – *Erdélyi Könyvesházak II. Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely*. Szeged 1991. (Adattár 16/2) 13.

¹⁶⁸ A kisebb kancellária íródeákjára Trócsányi: *Központi kormányzat* 368. Requisitori említései: 1646 – KmProt XXXI. 82°; Sunkó: *Archontológia* 315; 1659 – KmProt XXXIII. 150°.

¹⁶⁹ Pálfi lényegében szabálytalanul járt el, amikor társai távollétében foglalt írásba bevallásokat. Ezekben mindig meg is jegyzi, hogy a kollégái nem voltak jelen: „Coram me Stephano Palffi collega in negotio illustrissimi domini principis absentis” – KmProt XXXI. 115°; „altero collega nostro decedente, altero vero in negotiis ill. suae celsit. absente, coram uno nostrum in loco videlicet testimoniali et conventuali personaliter comparentis” – KmProt XXXI. 126°.

¹⁷⁰ 1648-ban a porumbáki uradalom inventáriumát állította össze. Vö. Makkai: *Rákóczi György* 511.; 1652-ben kalotaszegi birtokok urbáriumát írja. Lásd Jakó Zsigmond: *A gyalui vártartomány urbáriumai*. Kvár 1944. 94.

¹⁷¹ KmProt XXXIII. 150°.

¹⁷² Trócsányi: *Központi kormányzat* 366; SzT V. 167.

¹⁷³ Herepei: *Házsongárd* a 274. lapot követő családfa; MOL F1. XXX. 133. Nótáriusi említései: Sándor: *Czímerlevelek I. füzet (1551–1629)*. Kvár, 1910. 103. és uo. II. füzet 93., KmProt XXXVI. 6°

¹⁷⁴ EOE XI. 356.

¹⁷⁵ Sunkó: *Archontológia* 314.

már a centumvirek között említik.¹⁷⁶ Benkő hivatalviselésének és kapcsolatainak köszönhető birtokai gyarapodását is. A Kassaiak vélhetően prókatori szolgálataiért adták neki a Kolozs megyei Fejérdén levő pusztá házhelyüket,¹⁷⁷ Kamuthi Farkas pedig azért adományozza a Doboka vármegyei Kovácsiban levő jószágát, mert „Deva varaban valo fogsagakor, nem csak kedves atyafisagos joakarattal tellyes szolgálattiat mutatta megh eo kegyelmehez tapasztalható keppen megh irt Benko Balint uram, hanem megh az tulajdon maga ezüst marhajat ezüsteos aranyas bottjatis oda küldötte eo kegyelmenek, hogy azzalis Kamuthi Farkas uram eo kegyelme az mi kegyelmes urunk eo nagysaga meltosagos személye eleot erette valo teorekedesre joakarokat szerezhessen velle magának, mely bot megh ért volna 65 forintot”.¹⁷⁸ A források utoljára 1661-ben említik; ekkor „collega tarsával”, Lucz Istvánnal együtt saját kolozsvári házában valami leveleket válogat.¹⁷⁹

Szölősi Gábor 1654–1657

Törzsökös kolozsvári unitárius polgárcsaládból származik, először 1645-ben találkozunk nevével, ekkor az unitárius iskolában tanuló 5 diáknak alamizsnát ad.¹⁸⁰ 1651-ben a város egyik dispensatora, 1654-ben pedig már esküdt polgár és ugyanakkor a konvent requisitora.¹⁸¹ Gazdag kolozsvári polgárként több Kolozs vármegyei birtokrész felett is rendelkezett.¹⁸² Levélkeresői tisztségében utoljára 1657-ben találjuk: ekkor Rhédei Ferenc fejedelem hozzá intézte parancslevelét, hogy requisitortársával együtt tétesse le az esküt a fiskális várak őrségeivel.¹⁸³ Életpályája következő szakaszai már kizárólag szülővárosához köthetők, 1658-ban kolozsvári főbíróvá választották, és azután is folyamatosan a város szűkebb vagy tágabb tanácsának tagja.¹⁸⁴ 1672. május 20-án temették el, özvegyét, Fenesi Borbálát és Mária nevű leányát hagyta hátra.¹⁸⁵

Szamosközi Mihály 1656–1661

Talán a történetíró Szamosközi István atyafiságához tartozott, de bizonyítékkal erről nem rendelkezünk. Nevével először a nagyobb kancellárián találkozunk, itt írnokoskodott 1631–1633 között.¹⁸⁶ Innen, kissé szokatlan módon nem Kolozs vármegyéhez, hanem Dobokához került jegyzőnek, 1640–1653 között vezette a közgyűlési jegyzőkönyveket.¹⁸⁷ 1658-ban a

¹⁷⁶ Binder 1982. 305.

¹⁷⁷ MOL F1. XXX. 696–697.

¹⁷⁸ MOL F1. XXX. 133.

¹⁷⁹ SzT VII. 47. Herepei szerint halála 1665. november 10. előtt következett be. Vö. Herepei: *Házsongárd* a 274. lapot követő családfa

¹⁸⁰ *Fasciculus rerum* 177.

¹⁸¹ Herepei: *Adattár* II. 376; Sunkó: *Archontológia* 321.

¹⁸² Sunkó: *Archontológia* 321.

¹⁸³ EOE XI. 329.

¹⁸⁴ 1658-as főbírói említése – EOE XI. 356; 1659, 1665 centumvir – Binder 1982. 306; 1668 esküdt – uo. 285. 1670 februárjában Kolozsvár követe a gyulafehérvári országgyűlésen – KvNLT, Kolozsvár város lt, fasc. II. 207/272. sz. mikrofilmtekercs.

¹⁸⁵ Herepei: *Házsongárd* 320.

¹⁸⁶ Trócsányi: *Központi kormányzat* 195.

¹⁸⁷ Doboka vármegye jegyzőkönyvei a MOL-ban, a Kolozsmonostori Konvent Levéltárának Miscellanea fondjában maradtak fent (F25).

vármegye őt küldte követeként az országgyűlésre.¹⁸⁸ Közben, bizonyára jövedelmei kiegészítésére prókatori feladatokat is elvállalt.¹⁸⁹ A konventi levékkeresői hivatalt 1656–1661 között viselhette.¹⁹⁰ Az ő kötetei közül kerülhetett Bethlen Elekhez „egj irot konjv”, melyben Báthory Zsigmond cselekedeteit örökítették meg.¹⁹¹

Rákosi Boldizsár 1659–1703 előtt

Családja Aranyosrákosról származott Kolozsvárra. Tanulmányait előbb a városban, majd 1651-től külföldön, a páduai egyetemen végezte, ahol 1655-ben az orvostudomány doktorává avatták.¹⁹² Hazatérte után az unitárius kollégiumban tanít, 1659-től pedig a konventi hiteleshelyi requisitori tisztét is betölti. Kolozsvári háza mellett Abrudbányán is birtokolt egy ingatlant. Családtagjai közül feleségét, Szörös Borbálát, továbbá Boldizsár és Ilona nevű gyermekeit ismerjük.¹⁹³ 1670-ben „captalani tisztí szerént” az országgyűlésen vesz részt.¹⁹⁴ Ebből arra következtethetünk, hogy a hiteleshelyek küldöttjei „hivatalból” részt vettek a fejedelemség kori országgyűléseken.

Lutz István 1661–1670

Kolozsvári szász polgárcsalád sarja, 1655-ben már a város unitárius senatorai között említik.¹⁹⁵ Levékkeresői működéséről viszonylag kevés adattal rendelkezünk, 1661-ben szerepel először mint Benkő Bálint „collega tarsa”.¹⁹⁶ 1665-ben már Rákosi Boldizsár társágában jelenik meg levékkeresőként,¹⁹⁷ utoljára pedig 1670-ben említik mint „captalan”-t, ekkor egy felhatalmazás megírásáért egy forintot kapott.

Szalárdi János 1664–1666

Habár Szalárdi nevét mindenki ismeri, kevesen tudják, hogy tehetséges történetírónk életének utolsó szakasza Kolozsvárhoz és az itteni hiteleshelyi levéltárhoz köthető. Saját szavai szerint „a mi kegyelmes Urunk ő nagysága, az Tanacs es deputatus urakkal mostani romlot nyomorodot állapotomban naponkint valo magam tengetesemre adtak rendeltek mind az fizető mestersegi kis beneficiumot, s az Conventbeli hivatalokat ahoz valo salariumocskaval”.¹⁹⁸ Pályájának korábbi állomásai nagy vonalakban ismertek,¹⁹⁹ most csupán a konventi levéltár egyik őreként kifejtett tevékenységét részletezzük. A történetíró már korábban is látott el hiteleshelyi munkakört,

¹⁸⁸ EOE XI. 356.

¹⁸⁹ 1655-ben szerepel prókátorként. ENMLt, Mike Sándor gyűjtemény, nr. 953.

¹⁹⁰ Sunkó: *Archontológia* 320.

¹⁹¹ Az 1683-ban összeállított könyvjegyzékben szerepel „egj irot konjv Szamosközi Mihalye de rebus Sigismundi Bathori”. *Erdélyi könyvesházak III.* (Sajtó alá rendezte Monok István, Németh Noémi, Varga András.) Adattár 16/3. Szeged 1994. 21.

¹⁹² Életrajzának összefoglalása: Gál: *Unitárius kollégium* II. 402; Szabó–Tonk: *Egyetemjárás* 26. (249. sz.); Sunkó: *Archontológia* 318–319.

¹⁹³ Sunkó: *Archontológia* 319.

¹⁹⁴ SzT VI. 140.

¹⁹⁵ Jakab: *Oklevéltár* II. 333.

¹⁹⁶ SzT VII. 47.

¹⁹⁷ MOL F25 (Miscellanea II.), 481v.

¹⁹⁸ Jakab: *Oklevéltár* II. 387.

¹⁹⁹ Életrajza összefoglalása a korábbi irodalom felsorolásával: *Szalárdi János siralmas magyar krónikája*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakály Ferenc. Bp., 1980. 16–63. (A továbbiakban: *Szalárdi*.)

Várad eleste előtt hosszú ideig az ottani káptalan egyik levélkeresője volt.²⁰⁰ Családjával együtt Kolozsvárra kerülve Szalárdi csakhamar tapasztalhatta, hogy a fizetőmesteri és a konventi fizetés eleve csekély, és még e kis juttatásokért is mindennapos harcot kell folytatnia a fejedelmi praefectussal vagy a vármegyei perceptorral.²⁰¹ Mivel járandóságainak jelentős részét borban kapta, hamar meggyűlt a baja a borárulási privilégiumukat féltő kolozsváriakkal is.

Minden terhe, életviszonyai és a várossal való konfliktusai ellenére Szalárdi kivette részét a közéleti tevékenységből; már 1664 júliusában a kolozsvári református egyház kurátorai között találjuk.²⁰² Körülményeihez képest munkáját a konventnél is lelkesen végezte. 1664 júniusában arról panaszkodik Teleki Mihálynak, hogy „De uram az Conventbeli levelek annyira egybe zavarodtak volt Szamosújvárról az fel s alá való hordozásban, igen sok bajunk van velük”.²⁰³ Bizonyára ez a helyzet ösztönözte arra, hogy a konventi levéltár rendezésére, a protocollumok mutatkozására vállalkozzék. Ennek a munkának emlékei a jelenlegi XVIII. protocollum elejére bekötött mutatói.²⁰⁴ A 17 lap terjedelmű töredék Tordai Péter levélkereső által vezetett két jegyzőkönyvnek, valamint Kászoni József egyik protocollumának elenchusait tartalmazza, és 1665 őszén készülhetett.²⁰⁵

Virginás István 1666-tól

Csupán egyetlen forrásban találtunk utalást arra, hogy életpályája egy szakaszában konventi requisitorként tevékenykedett: 1666 szeptemberében az országgyűlés Szalárdi János helyett őt rendelte „Kolozsvárra fizető mesternek, perceptornak és káptalannak”.²⁰⁶ Virginás is, akárcsak Szalárdi, bihari volt, karrierjét, úgy tűnik, a fejedelem kisebb kancelláriáján kezdte írniként.²⁰⁷ Bizonyára rátermettségének köszönhetette, hogy 1641-ben már partiumi fiscalis director lett, és e tisztségét 1653-ig biztosan viselte.²⁰⁸ Arról sajnos nincs adatunk, hogy meddig teljesített szolgálatot a konventi hiteleshelyen, tény az, hogy 1667-től már a fejedelmi tábla ülnöke,²⁰⁹ de ez – mint korábbi példákön láttuk – nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ugyanakkor requisitor is maradt.

Vicei István 1674–1694

Kolozsvári gazdag református vallású patrícius család sarja.²¹⁰ Hosszú ideig, 1674–1694 között volt a kolozsmonostori konvent egyik requisitora.²¹¹ 1693-ban a kolozsvári református egyházközség kurátora.

²⁰⁰ Feltehetően 1648–1660 között váradai káptalani levélkereső. Lásd uo. 24.

²⁰¹ Uo. Szalárdi nyomorult állapotáról, kérelmeiről uo. 32–33. Saját beadványait és a fejedelem erre kelt válaszait vagy utasításait az általa vezetett jegyzőkönyvbe is bemásolta. KmProt XXXVIII. 7^v–8^r, 41^r–42^v.

²⁰² Szalárdi 33.

²⁰³ KmJkv I. 147. (68. sz. jegyzet)

²⁰⁴ KmProt XVIII. elején.

²⁰⁵ Erre utal Szalárdinak az egyik protocollum indexe után írott megjegyzése: „In ipso festo S. Michaelis Archangelii die 29. Septembris Anno 1665 Deo auxiliante finitum.”

²⁰⁶ EOE XIV. 199.

²⁰⁷ Trócsányi: *Központi kormányzat* 361.

²⁰⁸ Uo. 361. Továbbá MOL F1. XXIII. 16b, 70–71; XXV. 28., XXVII. 251b.

²⁰⁹ Trócsányi: *Központi kormányzat* 361.

²¹⁰ A család egyik irodalompartoló tagjának, Vicei Máténak életútját Kiss András mutatta be. Kiss: *Források* 189–194.

²¹¹ Requisitori említései: 1674 – KmJkv II. 2653. sz. (jegyzetben); 1676 – Jakó Zsigmond (bev. közzeteszi): *A gyulai vártartomány urbáriumai*. Kvár, 1944. XCVIII (bevezető); 1680 – Herepei: *Adattár* III. 546; 1681 – Erdélyi

Pécsi András 1684

Csak egyszer, 1684-ben említik kolozsmonostori levélkeresőként.²¹² Korábban talán a fejedelmi nagyobb kancellárián volt jegyző.²¹³

Laki Péter 1696–1703

Kolozsvári polgár, a református eklézsia kurátora és számvevője, Pataki István professzor sógora.²¹⁴ A kolozsmonostori hiteleshely egyik levélkeresője volt az 1690-es évektől kezdve.²¹⁵ Egyházközsége számára gyakran teljesített megbízásokat, képviselte egyháza érdekeit az unitáriusokkal folytatott tárgyalásokon. Két kötettel gazdagította a református kollégium könyvtárát, az egyik nürnbergi ösnyomtatvány, a másik egy 1504-ből való, velencei kiadású munkákat tartalmazó colligatum. Bibliofilijának jellege arra vall, hogy levéltári munkája mind a régiségek megbecsülésére, mind azok közgyűjteményben való őrzésének fontosságára megtanította.²¹⁶ 1703 októberében hunyt el Kolozsváron.²¹⁷

Rákosi Péter 1696–1710

1696-ban szerepel először kolozsmonostori requisitorként, ekkor Laki Péterrel együtt állította össze Kolozsvár kiváltságleveleinek jegyzékét.²¹⁸ Ugyanakkor a város nótáriusi hivatalát is viselte.²¹⁹ Levéltárosi feladatait lekismertesen láthatta el, a Guberniummal való levélváltása arról tanúskodik, hogy nem tudni mekkora sikerrel, de intézkedni próbált a levéltár megfelelő elhelyezése érdekében.²²⁰ 1711-től „a jogban és stylus juridicusban” jártas Rákosi a Kancellária tanácsosa és regisztrátora lett.²²¹ Ebben a tisztségben érte a halál 1714-ben.²²²

Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, Kolozsvári Ref. Egyházközség Lt 2. II. 24. (Szász Anikó adata); 1692 – F25 (Miscellanea II.), 597; 1694 – B. Nagy Margit: *Várok, kastélyok, udvarházak ahogy a régiek látták. XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak*. Buk. 1973. 371.

²¹² Jakab: *Oklevéltár* II. 424–425.

²¹³ Trócsányi: *Központi kormányzat* 194. (1652-ben)

²¹⁴ Herepei: *Adattár* III. 115.

²¹⁵ Levélkeresői említései: 1696 – Kiss: *Források* 21; 1703 – F25. (Miscellanea 1700–1760), 10°.

²¹⁶ Sipos Gábor: *A kolozsvári református kollégium könyvtára a XVII. században*. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok I.). Szeged 1991. 57.

²¹⁷ Herepei János: *A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói*. Erdélyi Tudományos Füzetek 130. sz., Kvár 1941. 11.

²¹⁸ Kiss: *Források* 21.

²¹⁹ 1701-ben városi jegyző – Jakab: *Oklevéltár* II. 456.; kolozsvári nótárius 1704-ben – KvNLT, Kolozsvár városi Lt, fasc. II. 425/273. mikrofilmtekercs.

²²⁰ 1703. novemberében a Gubernium kérte, Rákosi Péter requisitor tegyen jelentést arról, hogy Patikáriusné Jakab deákné vagy Verner Mihályné háza alkalmasabb a levelek conservatiójára. (Beke: *A kolozsmonostori konvent* 645. sz.) Rákosi Péter és Szentmihályi István levélkeresők válasza erre 1703. december 3-án kelt: „Edgy néhány izben irtunk ennek előtteis Ngtokk az Conventi levelek conservatiojara kivantato hely felől, a mint hogy recommendaltunkis két alkalmas helyeket, de el hisszuk sok gondgyai között arra nem érkezett ngtok hogy ezeknek valamellyikere protectiot extrahalhasson, mostan immar az Bellicus Commissarius belé szálván az Verner Mihályikere maradt csak az Jakab Patikariusné haza kibenis egy pattantys kapral lakik, ha azert ngtok töb gondgyai között erre edgy protectionalist extrahalhata az Guberalistol [?] eo Excellentiajatos Ngtok mind minékünk [?] elei es fia s köz rendeinekis igen nagy iot cselekednék, mert féltjük eeket kártol nem lévén semmi olly erős helyünk. Ngtok meltosagos valasszát alazatal várván és Ngtokat az Ur Istenek oltalmaba ajánlván maradunk.” (ENMLT, Mike Sándor gyűjtemény, nr. 1814.)

²²¹ Trócsányi Zsolt: *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*. Bp. 1988. 84, 110, 311, 326.

²²² Uo. 326.

The „Requisitors” of the Convent of Kolozsmonostor in the Age of Principality

Keywords: convent, Kolozsmonostor, "requisitors", charters, archives, places of authentication, registers

Beginning with the end of the twelfth century, the more important collegiate and cathedral chapters had undertaken the task of compiling charters and diplomas concerning private legal transactions. At the beginning of the thirteenth century, the Benedictine, Premonstratensian and knightly orders also participated in the emission of documents and diplomas. Social need for the preservation of documents guaranteeing rights and privileges led to the practice of placing a copy of the emitted diploma or a summary of its contents in the archives of the issuing institutions. Thus, the archives of these so-called „places of authentication” have preserved copies of diplomas and signatures. These copies, in the form of volumes, contained the abbreviated or complete text of the documents issued. Until the secularization in 1556-57, the activity of charter emission had remained largely unchanged, in accordance with medieval Hungarian practice. In his study, the author analyzes the activity of the place of authentication from Kolozsmonostor (Cluj-Mănăştur), in the period following the secularization based on the registers or protocols which preserved the copies and/or the *regesta* of the documents. Zsolt Bogdándi presents and analyzes the activity of the personal of these institutions, the *requisitors* (“letter searchers”). He succeeded to collect almost all the important data concerning those, who made the institution of the Convent operational. He concluded that *requisitors* had served as the prince's familiars, and their service as *custos* of the archives was remunerated with the grant of estates and – after 1575 - with a regular, established stipend. The *requisitors* usually had other part-time jobs; some of them were notaries of Kolozs (Cluj) county, others have worked in the administration of the city of Kolozsvár (Cluj). Bogdándi concluded that the „letter searchers” were an important factor of the intellectuality of the Transylvanian principality. Presenting the carrier of these persons we’ll hopefully succeed to understand better the way the Transylvanian state functioned from the second part of the 16th century until the end of the 17th.